

USHTRIA

Viti i 75-të i botimit Nr. 35 (827787)

Botim Qendror i Ministrisë së Mbrojtjes

E premte, 2 SHTATOR 2022

Gjeneral brigade Xhebexhia priti në një takim kortezie atasheun ushtarak gjerman, Dirk Weber

Komandanti i Komandës Mbështetëse, gjeneral brigade Ilir Xhebexhia, priti në një takim kortezie atasheun ushtarak gjerman Dirk Weber, në kuadër të përfundimit të mandatit në Tiranë. Nënkolonel Weber shoqërohej nga zëvendësi i tij në këtë detyrë, atasheu i ri ushtarak i Republikës së Gjermanisë në Shqipëri, nënkolonel Hans-Peter Wamsler. Gjeneral brigade Xhebexhia duke u shprehur

mirëseardhjen në këtë komandë, u uroi atyre njëkohësisht suksese në detyrat e radhës si për atasheun në ikje nënkolonel Weber ashtu edhe atasheun e ri të Republikës së Gjermanisë në vendin tonë, nënkolonel Wamsler. Gjatë takimit ushtarakët e dy vendeve evidentuan fushat më të rëndësishme të bashkëpunimit ushtarak midis Komandës Mbështetëse dhe Forcave të Armatosura gjermane, që nga arsimimi e

trajnimi i ushtarakëve shqiptarë në fushën e logjistikës, mbështetjen konkrete me materiale didaktike, teknike dhe deri tek stërvitjet e përbashkëta midis dy vendeve, të zhvilluara ndër vite. Komandanti i Komandës Mbështetëse vlerësoi kontributin e çmuar të nënkolonelit Weber gjatë qëndrimit të tij në Shqipëri, për mbështetjen që ka dhënë në përgjithësi për Forcat tona të Armatosura...»

faqe 2

FORCA TOKËSORE 22 vite histori, përkushtim, bashkëpunim

faqe 3

Arben Skënderaj emërohet drejtor i QKMBMMFA-së

Z. Arben Skënderaj emërohet drejtor i QKMBMMFA-së. Një njohës i politikave mbi artin dhe kulturën, i cili është ngjitur disa herë në skenat shqiptare dhe europiane me instrumentin e tij, violonçelin. Modeli social i njeriut të thjeshtë, artisti i studiuar në Konservatorin Superior të Parisit, ku dhe është vlerësuar me çmim të parë. Themelues dhe organizator i disa festivaleve, i licencuar për vite me radhë nga Ministria Franceze e Kulturës si menaxher arti. Ka zhvilluar një numër aktivitetesh të rëndësishme...

faqe 2

Kontingjentit KFOR - 1 i akordohen medaljet "NATO Non - Article 5"

Kontingjenti KFOR - 1, i trupave Komando, mbylli me sukses të plotë misionin 6 - mujor në Pejë, Kosovë, duke ia dorëzuar "stafetën" Kontingjentit KFOR - 2. Në ceremoninë e zhvilluar këtë të enjte, në Camp "Villaggio Italia", me rastin e ndërrimit të autoritetit mes dy kontingjenteve, ndër të tjerë morën pjesë edhe komandanti i Komandës Rajonale Perëndimore kolonel Ivano Marota, atasheu ushtarak shqiptar në Kosovë kolonel Altin Kurti, përfaqësuesi i lartë ushtarak shqiptar në KFOR kolonel Razie Mehmeti...

faqe 4

Gruaja, objekti apo subjekti i një makthi të vazhdueshëm ekzistence

Të lindësh femër në Shqipëri do të thotë të mbash mbi veten një mëkat të madh. Gruaja mbetet objekti apo edhe subjekti i një makthi të vazhdueshëm ekzistence. Gruaja, kjo qenie e brishtë, hyjnia e bukurisë së lashtësisë (Afërdita e grekëve të lashtë apo Venera e romakëve) në këtë gjen duhet të jetë njeriu që përballet gjithë herët me tragjiken. Historia e këtij kombi të dhunshëm e agresiv, të cilit i përkasim, gjithmonë femrën e ka pasur kultin e mundimeve, të punës dhe të fljimeve. Madje dhe të drejtën e pronës...

faqe 7

ARBEN SKËNDERAJ EMËROHET DREJTOR I QKMBMMFA-së

Z. Arben Skënderaj emërohet drejtor i QKMBMMFA-së. Një njohës i politikave mbi artin dhe kulturën, i cili është ngjitur disa herë në skenat shqiptare dhe europiane me instrumentin e tij, violonçelin. Modeli social i njeriut të thjeshtë, artisti i studiuar në Konservatorin Superior të Parisit, ku dhe është vlerësuar me çmim të parë. Theme-lues dhe organizator i disa festivaleve, i licencuar për vite me radhë nga Ministria

Franceze e Kulturës si menaxher arti. Ka zhvilluar një numër aktivitete të rëndësishme artistike dhe kulturore në fushën e muzikës klasike, si në Francë, ku shtrihet pjesa më e madhe e aktiviteteve të tij, po ashtu dhe në Shqipëri, ku prej disa vitesh ka themeluar disa struktura arsimore dhe kulturore, si dhe ka qenë i angazhuar në çështje të artit dhe kulturës, politikëbërjes, madje dhe në mbrojtje të mjedisit artistik dhe kulturor.

Komanda Mbështetëse

Komandanti i Komandës Mbështetëse, gjeneral brigade Ilir Xhebexhia, priti në një takim kortezie atasheun ushtarak gjerman Dirk Weber, në kuadër të përfundimit të mandatit në Tiranë.

Nënkolonel Weber shoqërohej nga zëvendësi i tij në këtë detyrë, atasheu i ri ushtarak i Republikës së Gjermanisë në Shqipëri, nënkolonel Hans-Peter Wamsler.

Gjeneral brigade Xhebexhia duke u shprehur mirëseardhjen në këtë komandë, u uroi atyre njëkohësisht suksese në detyrat e radhës si për atasheun në ikje nënkolonel Weber ashtu edhe atasheun e ri të Republikës së Gjermanisë në vendin tonë, nënkolonel Wamsler.

Gjatë takimit ushtarakët e dy vendeve evidentuan fushat më të rëndësishme të bashkëpunimit ushtarak midis Komandës Mbështetëse dhe Forcave të Armatosura gjermane, që nga arsimimi e trajnimi i ushtarakëve shqiptarë në fushën e logjistikës, mbështetjen konkrete me materiale didaktike, teknike dhe deri tek stërvitjet e përbashkëta midis dy vendeve, të zhvilluara ndër vite.

Komandanti i Komandës Mbështetëse vlerësoi kontributin e çmuar të nënkolonelit Weber gjatë qëndrimit të tij në Shqipëri, për mbështetjen që ka dhënë në përgjithësi për Forcat tona të Armatosura dhe veçanërisht për Komandën Mbështetëse. "Nënkolonel Weber do të mbetet një mik i veçantë i vendit tonë dhe i Komandës Mbështetëse, për kontributin e shkëlqyer që ai ka dhënë në forcimin e partneritetit strategjik e sidomos në fushën logjistike midis Republikës së Gjermanisë dhe Shqipërisë", - theksoi gjeneral brigade Xhebexhia.

Nga ana e tij, nënkolonel Hans Peter Wamsler vlerësoi arritjet që Ko-

Gjeneral brigade Xhebexhia priti në një takim kortezie atasheun ushtarak gjerman, Dirk Weber

manda Mbështetëse ka bërë gjatë kësaj periudhe, ai vlerësoi bashkëpunimin me këtë komandë dhe theksoi se ndihet krenar që shërbeu në një vend me një histori të madhe dhe të çmuar sikurse është Shqipëria. "Ky bashkëpunim do të vazhdojë dhe shpresoj që nënkolonel Wamsler të bëjë më shumë për forcimin dhe intensifikimin e këtij bashkëpunimi sidomos në fushën logjistike", - u shpreh ai.

Më tej, komandanti i Komandës Mbështetëse gjeneral brigade Xhebexhia, uroi atasheun e ri ushtarak të Republikës së Gjermanisë në Shqipëri, nënkolonel Wamsler, për marrjen e detyrës së re dhe garantoj bashkëpunim të vazhdueshëm në fushën e logjistikës.

STAFI

ANJEZA MUSOLLARI
Shefe e Sektorit të
Botimeve & Kryeredaktor

Gazetarë:
Mimoza **GOLIKJA**

Redaktore/ korrektore:
Suela **HODA**

Graphic Designer:
Afërdita **HYSAJ**

ADRESA:
Rruga e Dibrës/
Garnizoni "Skënderbej"

22 vite histori, përkushtim, bashkëpunim, Forcë Tokësore

Forca Tokësore është njësi prioritare në strukturën e Forcave të Armatosura. Forca Tokësore u krijua më datë 29 gusht 2000, duke përfshirë në radhët e saj njësi dhe reparte me traditë me një veprimtari të pasur shumëvjeçare, të përhapura në të gjithë territorin e Republikës së Shqipërisë. Në vitin 2000 në përbërje të Forcës Tokësore ishin 5 divizione këmbësorie me rreth 55 brigada dhe 300 batalione të përhapur në 167 rajone të ndryshme të vendit.

Gjatë reformimit të vazhdueshëm, Forca Tokësore pësoi ndryshime të reja. Në vitin 2006, suprimohet Forca Tokësore dhe krijohet Komanda e Forcës së Bashkuar.

Misioni

Mbrojtja e pavarësisë, sovranitetit, tërësisë territoriale të Republikës së Shqipërisë, pjesëmarrja në operacione humanitare, luftarake, jo luftarake dhe ato të mbështetjes së paqes.

Detyra të veçanta

- Ruajtja dhe zhvillimi i kapaciteteve për të siguruar nivel të lartë gatishmërie.
  - Trajnim të vazhdueshëm dhe të mirë për aktivizimet në detyrat që mund t'i jepen.
  - Ndiqmon komunitetin në rast emergjencash humanitare. Mbështet kërkimet tokësore dhe operacionet e shpëtimit.
  - Bashkëpunon me institucione të tjera kombëtare në ndalimin e trafikimit ilegal të kontrabandës, personave, armëve konvencionale, në Shqipëri.
  - Trajnon, stërvit dhe merr pjesë me trupa në misionet e mbështetjes së paqes në kuadër të NATO-s, BE-së dhe OKB-së.
- Në kuadër të transformimit të

vazhdueshëm të Forcave të Armatosura, bazuar edhe në konceptin e një ushtrie sa më të vogël në numër dhe sa më operacionale e profesioniste, më 9 dhjetor 2009 u dekretua rikrijimi i Forcës Tokësore mbi bazën e Brigadës së Reagimit të Shpejtë dhe Regjimentit Komando.

Bazuar në misionin kushtetues, Forca Tokësore u përfshi në një proces transformimi të thellë e të gjithanshëm sipas koncepteve të ushtrive perëndimore. Me kalimin tërësisht të strukturave të kësaj force, nga një ushtri e shërbimit të detyrueshëm në

një ushtri profesioniste është rritur niveli i operacionalitetit. Strukturat e Forcës Tokësore kanë pasur angazhime në Operacionet e Mbështetjes së Paqes në Bosnje-Hercegovinë, Irak, Çad dhe aktualisht operojnë në Herat, Kandahar, Afganistan. Forca Tokësore mban peshën kryesore në operacionet paqeruajtëse në kuadër të NATO-s, OKB-së dhe BE-së. Në radhët e Forcës Tokësore drejtojnë kuadro të rinj, të kualifikuar në shkollat e ushtrive të vendeve të NATO-s, si në SHBA, Itali, Turqi, Gjermani, Angli, Austri, etj., me të cilët kemi projekte

bashkëpunimi.

Forca Tokësore ka angazhime në operacione të emergjencave civile në ndihmë të komunitetit në rast fatkeqësish natyrore, si përmbytje, zhbllokim rrugësh dhe shpërndarje ndihmash në rast rënie bore, operacione shuarje zjarresh, etj.

Forca Tokësore nga krijimi deri më sot është drejtuar nga komandantë me eksperiencë.

Në periudhën 2000-2006, Forca Tokësore u drejtua nga gjeneralmajor Kostaq Karoli;

Në periudhën 2006 - 2008, u

drejtua nga gjeneral brigade Shpëtim Spahiu;

Në periudhën 2008 - gusht 2012, nga gjeneral brigade Viktor Bërdo;

Nga gushti 2012 deri në nëntor 2015, Forca Tokësore u drejtua nga gjeneralmajor Zyber Dushku;

Nga muaji nëntor 2015 deri në janar 2019 nga gjeneralmajor Nazmi Cahani.

Nga shkurti 2019 deri në tetor 2020 nga gjeneral brigade Albert Mullai.

Në tetor 2020 Forca Tokësore drejtohej nga gjeneral brigade Arben Kingji, sot shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Forcave të Armatosura.

Kontingjenti KFOR - 1 i akordohen medaljet “NATO Non - Article 5”

Forca TOKËSORE

Kontingjenti KFOR - 1, i trupave Komando, mbylli me sukses të plotë misionin 6 - mujor në Pejë, Kosovë, duke ia dorëzuar “stafetën” Kontingjentit KFOR - 2.

Në ceremoninë e zhvilluar këtë të enjte, në Camp “Villaggio Italia”, me rastin e ndërrimit të autoritetit mes dy kontingjenteve, ndër të tjerë morën pjesë edhe komandanti i Komandës Rajonale Perëndimore kolonel Ivano Marota, atasheu ushtarak shqiptar në Kosovë kolonel Altin Kurti, përfaqësuesi i lartë ushtarak shqiptar në KFOR kolonel Razie Mehmeti.

Në fjalën e tij, kolonel Marota shprehu vlerësimet më të larta për trupat e Kontingjentit KFOR - 1, duke i falënderuar ata për përkushtimin dhe disiplinën në kryerjen e detyrave, gjatë shërbimit në Camp “Villaggio Italia”.

Vlerësime dhe falënderime për trupat Komando të KFOR - 1, adresoi gjatë fjalës së saj përshëndetëse edhe kolonel Razie Mehmeti.

Në përfundim të ceremonisë, personelit të KFOR - 1 iu akorduan edhe medaljet “NATO Non - Article 5”.

KFOR - 1, i përbërë nga 30

ushtarakë të Batalionit Komando, shërbeu për 6 muaj në Camp “Villaggio Italia”, Pejë, Kosovë. Ata u zëvendësuan nga trupat e KFOR - 2, të cilët janë po ashtu efektive të Batalionit “Komando”, Regjimenti i Operacioneve Speciale (ROS).

📍 Në ceremoninë e zhvilluar këtë të enjte, në Camp “Villaggio Italia”, me rastin e ndërrimit të autoritetit mes dy kontingjenteve, ndër të tjerë morën pjesë edhe komandanti i Komandës Rajonale Perëndimore kolonel Ivano Marota, atasheu ushtarak shqiptar në Kosovë kolonel Altin Kurti, përfaqësuesi i lartë ushtarak shqiptar në KFOR kolonel Razie Mehmeti.

Kompania e Mbrojtjes nga Armët e Dëmtimit në Masë (MADM), ngelet një nga komponentët më të rëndësishëm të Grup Batalionit të Këmbëorisë së Lehtë (GBKL). Për të rritur edhe më tej aftësitë e tyre operacionale, në kuadër të certifikimit të GBKL, këto ditë kjo kompani po trajnohet nga një grup specialistësh amerikanë të fushës.

Filloi në Forcën Tokësore, trajnimi mbi radiot e reja "Harris Type 1", në interes të certifikimit të Grup Batalionit të Këmbëorisë së Lehtë. Trajnimi zhvillohet nga ushtarakët amerikanë të komunikimit, në kuadër të bashkëpunimit me Gardën Kombëtare të New Jersey-it.

*Kontigjenti
KFOR-2 i trupave Komando me mision në Pejë, Kosovë, kalon me sukses certifikimin "Fire Fobia" në "Camp Novo Selo", duke rritur kështu aftësitë luftarake për përballimin e situatave të ndryshme.*

Komandanti i Forcës Ajrore, gjeneral brigade Ylli Pulaj priti në takim atasheun ushtarak të Gjermanisë

Komandanti i Forcës Ajrore gjeneral brigade Pulaj, priti në një takim kortezie atasheun ushtarak të Gjermanisë, nënkolonel Dirk Weber me rastin e përfundimit të detyrës. Gjeneral brigade Pulaj vlerësoi bashkëpunimin dhe marrëdhëniet ndërmjet dy Forcave Ajrore, veçanërisht ato në fushën e arsimimit dhe shprehur gatishmërinë për forcimin më tej të këtyre marrëdhënieve.

Nga ana e tij, nënkolonel Weber e falënderoi komandantin e Forcës Ajrore, për mbështetjen dhe bashkëpunimin e vazhdueshëm të treguar gjatë kohës së qëndrimit të tij në detyrë, si dhe e siguroi atë se pasardhësi i tij, nënkolonel Hans-Peter Wamsler, do të vijojë punën për forcimin e bashkëpunimit ushtarak si dhe do të ndjekë me vëmendje hapat për modernizimin e Bazës Ajrore Taktike të NATO-s, Kucovë.

Në përfundim të takimit, gjeneral brigade Pulaj i uroi suksese të mëtejshme nënkolonelit Weber dhe i uroi mirëseardhjen nënkolonelit Wamsler.

Forca **AJRORE**Forca **DETARE**

Ndërmjet palombarëve të Forcës së Sigurisë së Kosovës në bashkëpunim me palombarët e Qendrës së Zhytjes dhe Flotiljen Detare Pashaliman u zhvillua një stërvitje trajnuese e përbashkët.

Gjatë këtij trajnimit u zhvilluan zhytje ambientuese deri në 3-12m, forma e kërkimit me mbështetje nga gomonia, orientim me busull dhe format e kërkimit me pamje kufizuese, eliminimi i pengesave gjatë kërkimit nën ujë.

Gjithë faza e trajnimit është realizuar me sukses dhe bashkëpunimi mes palombarëve të FSK-së dhe palombarët e Qendrës së Zhytjes dhe Flotiljes Detare do të vazhdojë edhe në të ardhmen në qëllim njohjen e pajisjeve dhe qendrave respektive.

Zhvillohet stërvitje e përbashkët e palombarëve të Forcës së Sigurisë së Kosovës dhe Qendrës së Zhytjes

Gruaja, objekti apo subjekti i një makthi të vazhdueshëm ekzistence

ANJEZA MUSOLLARI,
Shefe e Sektorit të Botimeve

Tlindësh femër në Shqipëri do të thotë të mbash mbi veten një mëkat të madh. Gruaja mbetet objekti apo edhe subjekti i një makthi të vazhdueshëm ekzistence. Gruaja, kjo qenie e brishtë, hyjnia e bukurisë së lashtësisë (Afërdita e grekëve të lashtë apo Venera e romakëve) në këtë gjen duhet të jetë njeriu që përballet gjithë herët me tragjikën.

Historia e këtij kombi të dhunshëm e agresiv, të cilit i përka-sim, gjithmonë femrën e ka pasur kultin e mundimeve, të punës dhe të flijimeve.

Madje dhe të drejtën e pronës që nga Kanuni i Lekë Dukagjinit, gruaja shqiptare nuk mund ta gëzojë *“farë trashëgimit s’ka tek prindja, as më plang, as në shpi- kanuja e xen gruen si një tepricë në shpi”*.

Shprehje të tilla si, *“vajza është derë e huaj”*, *“djali i saj është i huaj, nuk trashëgon si djali i djalit mbiemrin e trungut familjar të nënës”*, *“vajza sjell një derr në shtëpi (dhëndrin) e shyqyr zotit që e martuam”*, etj., janë shprehje të hapura të një racizmi të trashëguar nga patriarkaliteti që himnizon mashkullin.

Pra qenia e saj e mbyt familjen që në lindjen e vet.

Një karakteristikë që shpreh psikologjinë e pritjes së një fëmije të sapolindur është zakoni i të shkrepurit të pushkës me lindjen e djalit dhe heshtja totale me lindjen e vajzës në të kaluarën e ndofta edhe sot në një pjesë të madhe të shqiptarëve.

Në kohën e Komunizmit në Shqipëri shumë baballarë nuk i afroreshin maternitetit kur gruaja e vet lindte vajzë. Ndër kohëra të vjetra e deri më sot për shqiptarin ndryshe përjetohet lindja e një djali për pushkë dhe ndryshe lindja e një vajze për punë.

Sa tragjike ardhja e një gruaje në jetë! *“Mjerë ti o e shkrete, që linde femër!”*- vajtonin nënat tona të sunduara nga pushteti i patriarkalitetit.

Gruaja, figura më tragjike e familjes, kishte e ka privime të vazhdueshme nga të drejtat e saj. Shprehje të tilla si: *“Gruaja është me shpatulla pas murit. Mbyll gojën se është turp, je femër”*, nëse nuk tregojnë diskriminimin social dhe dhunë psikologjike mbi femrën, çfarë tjetër tregojnë?

Të lindësh grua në Shqipëri ku një në tre femra dhunohen fizikisht dhe dy në tre psikologjikisht është vërtetë tragjike. Të lindësh grua në Shqipëri do të thotë të mos mundësh të jetosh pa çatinë e një mashkulli, babës, vëllait, burrit.

Pa një çati të tillë gruaja është lënëshë, e padenjë, e pamoralshme, e fëlliqur, e mjerë, qyqare e ku di unë, gjithfarë epiteteve fyese, përlulëse e keqardhëse, një klasë shoqërore në moshë të mesme ndër më të përçmuarat, më të përbuzurat nga shqiptari.

Pothuajse asnjë shqiptar ende edhe sot në shek. XXI nuk mund të konceptojë një grua të vetme në shtëpi larg babait, vëllait e të afërmeve nëse është e pamartuar, ose nuk bashkëjeton me dikë.

Të gjitha vajzat shqiptare të pamartuara në Shqipëri edhe për shkak të mungesës së të mirave materiale, pasi gruaja paguhet minimalisht në Shqipëri për të përballuar e vetme jetën, jetojnë me prindërit nën klimën e nënshtrimit të pretendimeve prindërore për shërbim dhe privimit të lirive të saj jetësore.

Ashpërsia dhe vrazhdësia tragjike mbi femrën e konsoliduar prej shekujsh në ndërgjegjen shqiptare gjen mishërimin e vet në figura të grave që shndërrohen në burra për të shpallur pavarësinë e tyre të fortë ndaj kësaj shoqërie që edhe sot e kësaj dite kërkon të shndërrojë identitetin e saj të ëmbël në fortësi me fjalën burrneshë në Veri e kapedane në Jug.

Gra, që shfaqeshin përkrahë burrave me kobure në brez edhe në kohë paqeje, pinin duhan e uleshin këmbëkryq në Kuvende (të drejta këto që nuk i gëzonte asnjë grua me burrë) duke hequr dorë përfundimisht nga të qenit grua. Gra-burra për nga forca dhe vrazhdësia, ndofta edhe më arrogante se edhe vetë burrat, si disa prej femrave të sotme në Kuvendin e Shqipërisë. Një lloj i shëmtuar njerëzor, i larguar nga e natyrshmja për shkak të instinktit të vetëmbrojtjes në këtë mjedis agresiv.

Kultura e të qenit femër në Shqipëri është ajo e një dhune psikologjike dhe sociale, që mjedisin e mbush me mllef, nëse i duhet dikur të rebelojë (pasi ku mungon reforma nis revolucionin), nëse nuk pranon kuadrin e përgjithshëm në të cilin kjo shoqëri kërkon ta vendosë dhunshëm. Një rebelim i tillë është divorci.

Kultura e të qenit femër në Shqipëri sot lidhet me një stereotip të ri njerëzor që duhet të kapërdijë hidhërimin e tradhtive të bashkëshortit bashkëkohor me *“dinjitet”*. I duhet të mos ulërijë, pasi ky është mashkulli i suksesshëm për shqiptarin që ka nisur të mëkëmbet ekonomikisht përballë një femre, që nëse do ta tradhtonte të shoqin, shoqëria e *“moralit”* në Shqipëri do ta dënonte tmerrësisht ashpër, nën gjykimin *“e drejtë”* si të përdalë, të pamoralshme, të

pandershme e gjithçka vulgare. Për të njëjtin mëkat qëndrimi social sigurisht që do të ishte edhe këtu diferencial. Burri, kjo qenie kaq e adhuruar prej vetvetes në jetën shqiptare do të quhej i zoti, ndërsa gruaja e ndyrë dhe e pështrirë.

Shpesh qëndrimet mohuese e ndëshkuese ndaj femrës arrijnë deri në hakmarrje. Sa krime për *“motive të dobëta”* realizohen në Shqipëri për tradhtinë bashkëshortore! Madje nga burra që kanë tradhtuar kush e di sa herë gruan e tyre. Pa analizuar aspak arsyet dhe pasojat shqiptari kalon përherë në ekstrem me *“krenarinë”* mashkullore dhe *“fëlliqësinë”* femërore. Sa marrëdhënie të dyfishta e shpesh të shumëfishta?!

Pa dyshim koncepti i gruas si një qenie sublime, e cila duhet respektuar me brishtësinë e saj, me bukurinë dhe mirësinë e saj, pasi është pikërisht ajo që i jep kuptimin e forcës dhe lumturinë një mashkulli, është pikërisht terapia sociale.

Shqiptari i sotëm ndodhet përballë një femre të lirë e të pavarur, e cila ka nisur të çlirohet prej mbetjeve patriarkale të së shkuarës. Kjo barazi e huton disi mashkullin shqiptar, i cili vjen prej një piedestali të rrënuar të një mbetjeve patriarkale të lodhur.

Një traditë shekullore shqiptare në të cilën gratë deklaroheshin si burra në mënyrë që të gëzonin privilegjet e meshkujve në zonat rurale të vendit po vdes, pasi gratë e reja kanë më shumë mundësi tashmë për të jetuar jetën e tyre. Pak gra sot duan të bëhen ato që antropologët i quajnë *“virgjëreshat e betuara”* të Shqipërisë, një grup femrash që *“tradhtojnë”* gjininë, tradita e së cilës daton shekuj më parë. Gratë betohen për beqari gjatë gjithë jetës dhe gëzojnë liritë e meshkujve, si e drejta për të marrë vendime familjare, për të pirë duhan, për të pirë alkool dhe për të dalë vetëm.

Gratë donin të merrnin role tradicionale mashkullore në familje, ku të gjithë burrat kishin vdekur në gjakmarrje. Të tjera thanë se ato thjesht ndiheshin më shumë si burra sesa si gra.

Mbështetja e kësaj tradite ishte kontrolli i fortë në Shqipërinë veriore të *“dorës së Kanunit”*, një sërë rregullash dhe normash shoqërore që i klasifikojnë gratë si *“shërbyese”*, qëllimi i të cilave ishte t’u shërbenin burrave, pra ishte një formë ikje nga roli që iu dha grave.

Nuk ka shifra të sakta se sa *“virgjëresha të betuara”* kanë mbetur, por rreth dhjetërave që janë akoma, shumica janë të moshuara.

Virgjëreshat e betuara, apo burrneshat, janë gra që ndërmarrin një betim dëlirësie dhe veshin rroba mashkullore për të jetuar si burra në shoqëritë patriarkale të Shqipërisë Veriore, Kosovës dhe Malit të Zi.

Tradita e burrneshave në Shqipëri u zhvillua jashtë kanunit, një sërë kodesh dhe ligjesh të zhvilluara nga Lekë Dukagjini dhe përdorshin kryesisht në Shqipërinë e Veriut dhe Kosovë nga shekulli i 15-të deri në shekullin e 20-të. Kanuni nuk është një dokument fetar, shumë grupe e ndjekin atë, duke përfshirë edhe ortodoksët shqiptarë, katolikët dhe myslimanët.

Kanuni dikton që familjet duhet të jenë patrilineare (domethënë pasuria trashëgohet nga burrat e një familjeje) dhe patrilineare (pas martesës, një grua kalon në familjen e familjes së bashkëshortit të saj). Gratë trajtohen si pronë e familjes. Sipas Kanunit, gratë janë të zhveshura nga shumë të drejta. Ato nuk mund të pinë duhan, të

veshin një orë, ose të votojnë në zgjedhjet e tyre lokale. Ato nuk mund të blejnë tokë dhe ka shumë punë që nuk u lejohet të bëjnë. Ka edhe institucione në të cilat gratë nuk mund të hyjnë.

Praktika e virgjërisë së betuar u raportua në Europën Perëndimore fillimisht nga misionarët, udhëtarët, gjeografët dhe antropologët të cilët vizituan malet e Shqipërisë së Veriut në shekullin e 19-të dhe në fillim të shekullit të 20-të.

Një grua bëhet burrneshë duke u betuar me një betim të përvokueshëm, para dymbëdhjetë fshatrave ose pleqve fisnorë, për të praktikuar beqarinë. Më pas ajo lejohet të jetojë si një burrë dhe mund të vishet me rroba mashkullore,

të përdorë emrin mashkullor, të mbajë armë, të tymosë, të pijë alkool, të marrë punën e meshkujve, të veprojë si kreu i një familje (për shembull, të jetojë me një motër ose nënë), të luajë muzikë dhe këndojë, të ulët dhe flasë shoqërisht me burra.

Një grua mund të bëhet burrneshë në çdo moshë, ose për të kënaqur prindërit e saj ose me dëshirë e saj.

Thyerja e premtimit dikur dënohej me vdekje, por dyshohet se ky ndëshkim vazhdon ende edhe sot. Shumë burrneshat sot ende nuk pranojnë ta kthejnë betimin e tyre, sepse komuniteti i tyre do t’i refuzonte ato për shkeljen e zotimeve. Sidoqoftë, nganjëherë është e mundur që të ripërtërihen zotimet nëse burrneshat i ka kryer detyrimet e saj ndaj familjes dhe arsyt ose motivet që e çojnë në marrjen e betimit nuk ekzistojnë më.

Kthimi në një burrneshë ishte e vetmja mënyrë për gratë, familjet e të cilave i kishin kryer si fëmijë në një martesë të rregullt për të mos e përbuzur atë, pa e çnderuar familjen e dhëndrit dhe duke rrezikuar gjakmarrjen. Ishte e vetmja mënyrë që një grua mund të trashëgonte pasurinë e familjes së saj, e cila ishte veçanërisht e rëndësishme në një shoqëri në të cilën gjakmarrja rezultoi me vdekjen e shumë shqiptarëve meshkuj, duke lënë shumë familje pa trashëgimtarë meshkuj.

Gjithashtu, shumë gra zgjedhën të bëheshin burrneshat thjesht sepse u dhanë atyre më shumë liri se sa do të ishin në dispozicion një kulture patrilineale në të cilën gratë ishin të izoluar, të ndara nga seksi, të kërkonin të bëheshin burrneshat para martesës dhe besimtare më pas, të fejuara që fëmijë dhe të martoheshin me shitje pa pëlqimin e tyre, vazhdimisht duke mbajtur dhe rritur fëmijët vazhdimisht fizikisht të punonin dhe gjithmonë të kërkonin të shtynin burra, veçanërisht burrat dhe baballarët e tyre,

dhe të nënshtroheshin për rrahje.

Burnrneshat gjithashtu mund të marrin pjesë në gjakmarrje. Nëse një burrneshë vritet në një gjakmarrje, vdekja e saj llogaritet si një jetë e plotë për qëllime të llogaritjes së parave të gjakut, sesa gjysmës së një jete të caktuar zakonisht për vdekjen e një femre.

Një vejuhë pa djem ka pasur tradicionalisht disa mundësi në Shqipëri: ajo mund të kthehej në familjen e saj të lindjes, të qëndronte si shërbëtoreshë në familjen e burrit të saj të vdekur ose të rimartohej.

T’ju them të drejtën, më dhimbset kjo qenie e brishtë që në dukje është kaq e ashpër, e egër që përpëlitet për të gjetur ekuilibrin shpesh me dhunë, shpesh me pendime...

Nuk është aspak e lehtë të tejkalohet vetvetja, por jo edhe e pamundur!

Mjafton të jetë i duruar, i dhembshur, tolerant e mendje hapur. Të mos shohë si kërcënim për humbjen e pushtetit një femër që ka të drejtë të jetë përkrah tij me dinjitetin që i takon dhe jo me antagonizëm.

Gruaja nuk mund të jetë kurrë fatkeqësi e domosdoshme e realitetit tragjik. Ajo, e bukura, e mira, lozonjarja, e duruara, e dhembshura është bekim për shoqërinë.

Prej saj nis jeta, prej saj nis edhe një shoqëri më e mirë ndër shqiptarë, sepse është ajo që ka në duar të ardhmen e fëmijëve të vet, e këta të fundit të ardhmen e këtij vendi duke pasur nevojën jetike për mirëkuptim ndaj njëri-tjetrit.

LIDHJA KLIMË-HAPËSIRË

Përshtati: MIMOZA GOLIKJA

Ndryshimet klimatike paraqesin sfida të mëdha me të cilat NATO përballet sot, por që do të duhet të përballet edhe nesër. Teknologjia hapësinore po luan një rol gjithnjë e më të rëndësishëm për të ndihmuar në monitorimin e ndryshimeve të shpejta mjedisore dhe identifikimin e rreziqeve të lidhura me to. NATO tashmë i njeh aftësitë hapësinore si kritike në fushën e monitorimit mjedisor, parashikimit meteorologjik dhe planifikimit dhe ekzekutimit të misioneve dhe operacioneve të NATO-s. Megjithatë, përfitimet e teknologjisë hapësinore për përmirësimin e efektivitetit operacional mbeten të pashfrytëzuara.

Në Samitin e Madridit në qershor 2022, NATO publikoi vlerësimin e saj të parë mbi ndryshimet klimatike dhe ndikimin e sigurisë (CCSIA), një element i një plani ambicioz veprimi për ndryshimet klimatike dhe sigurinë, i cili u miratua në Samitin e Brukselit në qershor 2021. CCSIA synon të rritjen e ndërgjegjësimit të aleatëve lidhur me ndikimin e ndryshimeve klimatike në siguri. Përveç fushave detare, tokësore dhe ajrore, Vlerësimi i Ndikimit nënvizon rreziqet e kërcënimit të lidhura me klimën të pranishme në fushën operacionale të hapësirës. Për më tepër, Koncepti Strategjik i NATO-s i sapo miratuar pranon se aksesit dhe përdorimi i sigurt i hapësirës është çelësi për parandalimin dhe mbrojtjen efektive dhe sugjeron rritjen e qëndrueshmërisë së aftësive hapësinore aleate. Për shkak se hapësira dhe çështjet e lidhura me klimën janë të ndërthurura thelbësisht, si klima ashtu edhe qëndrueshmëria hapësinore janë thelbësore për parandalimin dhe mbrojtjen e NATO-s në shekullin e 21-të.

Jan Lukačević, inxhinier hapësinor, Zhvillues i Strategjisë së Kërkimit dhe Inovacionit në Institutin e Inovacionit të Pragës, Katarína Kertýsová anëtare e politikave në Rrjetin Europian të Lider-shipit (ELN) dhe René Heise në Divisionin e Sfidave të Sigurisë në zhvillim të NATO-s, kanë eksploruar nga ana e tyre dy mënyra në të cilat ndërpriten ndryshimet klimatike dhe teknologjitë hapësinore.

Kuptimi i përmirësuar i një klime në ndryshim

Satelitët po u ofrojnë aleatëve të NATO-s të dhëna të paçmuara në lidhje me klimën e Tokës dhe modelet e motit, si dhe një kuptim më të mirë të ndryshimit të klimës në përgjithësi. Monitorimi nga afër i rreziqeve të ndryshme natyrore, si rrëshqitjet e dheut, përmbytjet dhe zjarret e mëdha në pyje, ndihmon në operacionet e ndihmës ndaj fatkeqësive duke bërë të mundur identifikimin e hershëm të ngjarjeve, njohjen e shtrirjes së tyre dhe reduktimin e dëmeve të përgjithshme duke u përgjigjur me shpejtësi dhe në mënyrë efektive. Të dhënat satelitore po përdoren gjithashtu për të zhvilluar modele më të sakta klimatike, të cilat janë thelbësore për parashikimin e rreziqeve të ardhshme klimatike dhe ndikimit të tyre.

Sistemet e vëzhgimit të bazuara në hapësirë po ndihmojnë gjithashtu për të monitoruar emetimet e gazeve serrë (GHG) dhe ndryshimet e përgjithshme në përbërjen e atmosferës sonë. Këto sisteme janë çelësi për përmirësimin e parashikimeve të ndryshimeve klimatike dhe zhvillimin e strategjive efektive të zbutjes dhe përshtatjes. Që nga viti 2009, Sateliti i Vëzhgimit të Gazit Serrë (GOSAT), i njohur gjithashtu si "Ibuki", ka ofruar të dhëna të detajuara rreth përqendrimeve atmosferike të dioksidit të karbonit dhe metanit, duke përmirësuar kuptimin shkencor të shkaqeve të ngrohjes globale.

Teknologjitë hapësinore mund të luajnë gjithashtu një rol kyç në monitorimin dhe verifikimin e pajtueshmërisë me marrëveshjet ndërkombëtare të klimës. Në mbështetje të organizatës jofitimprurëse Carbon Mapper dhe konsorciumit të saj të partnerëve, NASA merr pjesë në një program nismëtar që do të ndihmojë në përcaktimin sasior dhe gjurmimin e emetimeve të

burimeve të pikave, identifikimin e "super emetuesve", të gjitha duke i bërë të disponueshme publikisht të dhënat e mbledhura mbi emetimet. Sateliti i parë Carbon Mapper synohet të lëshohet në vitin 2023. Si pjesë e programit Copernicus të Bashkimit Europian, në 2021-2023 projekti CoCO2 do të ofrojë sisteme prototip për një kapacitet të ri europian antropogjen të monitorimit dhe verifikimit të emetimeve të CO2. Tani që NATO është vendosur të reduktojë emetimet e saj ushtarake të GHG-ve, këto aftësi mund t'u mundësojnë ushtrive aleate të ofrojnë përgjigje më të shpejtë dhe të synuar ndaj fatkeqësive dhe ndihmë në vlerësimet e emetimeve.

Efikasiteti i rritur operacional

Fokusi i aftësive të hapësirës civile tradicionalisht është rrotulluar rreth vëzhgimit të tokës, monitorimit të mjedisit dhe vëzhgimit të motit. Përparimet në teknologjinë satelitore po reduktojnë gjithashtu kufijtë në komunikimet globale, duke ofruar akses në internet në vende të largëta. Por potenciali i satelitëve dhe teknologjive të tjera hapësinore shkon përtej monitorimit të klimës dhe përmirësimit të komunikimit.

Sot, teknologjitë që fillimisht u konceptuan dhe u përdorën për të gjurmuar ngjarjet e motit po ndihmojnë ushtritë aleate të përmirësojnë aftësitë e tyre luftarake, efektivitetin operacional dhe ndërgjegjësimin e situatës në fushën e betejës. Kjo është veçanërisht e dukshme në rastin e luftës së vazhdueshme në Ukrainë, ku forcat ukrainase që ndjekin lëvizjet e trupave ruse po ndihmohen nga të dhënat e radarit dhe imazhet satelitore. Për shembull, të dhënat nga sateliti europian, Sentinel, i përdorur më parë për të vëzhguar rritjen e vegetacionit, kanë ndihmuar në vlerësimin e dëmeve në ndërtesa dhe, si të tilla, përfitimet dhe përparimet ruse në të gjithë Ukrainën. Para pushtimit, të njëjtat mjete ndihmuan në gjurmimin e vendosjeve të disa radarëve ushtarakë, të cilët jepnin të dhëna për lëvizjen e trupave dhe pajisjeve në Rusinë perëndimore. Përveç Sentinel-2, NASA Fire Information for Resource Management System (FIRMS), i zhvilluar për monitorimin e zjarreve në pyje pothuajse në kohë reale, ka ndihmuar në zbulimin dhe monitorimin e luftimeve të rënda dhe shpërthimeve të ruajtjes së karburantit, si dhe zjarret në zonat e kontaminuara rreth Çernobilit. Në të ardhmen, sistemet e vëzhgimit të bazuara në hapësirë do t'u mundësojnë anëtarëve të Aleancës të planifikojnë operacionet e tyre në mënyra më efektive. Për shembull, ata do të jenë në gjendje të optimizojnë më mirë rrugët dhe logjistikën e tyre, me kursime të konsiderueshme

në drejtim të kostove dhe përdorimit të karburantit. Zvogëlimi i mbështetjes së NATO-s në lëndët djegëse fosile, të cilat i bëjnë forcat e armatosura të prekshme ndaj sulmeve, është thelbësore.

Një shembull tjetër është projekti shumëvjeçar Cube4EnvSec, i nisur si pjesë e programit të NATO-s Shkenca për Paqe dhe Siguri (SPS), i cili synon të integrojë të dhënat e vëzhgimit të tokës së madhe (d.m.th. të dhënat satelitore Landsat dhe Sentinel), inteligjencën artificiale dhe një vizualizim për një Pamje Mjedisore të Njohur Ushtarake (REP).

Teknologjia 5G, në kombinim me satelitët e telekomunikacionit dhe metodat e avancuara të enkriptimit, do të ketë implikime të rëndësishme strategjike dhe në fushën e betejës edhe për operacionet ushtarake. Me 5G dhe teknologjitë e reja të lidhjes së të dhënave, ushtritë aleate do të jenë në gjendje të komunikojnë dhe të ndërmarrin sensorë në distancë në kohë reale, si dhe të integrojnë sensorë të ndryshëm mbi dhe në fushën e betejës. Kjo do t'i ndihmojë ushtritë dhe sektorin civil për të optimizuar më tej logjistikën e tyre dhe ndërgjegjësimin e situatës.

Aftësitë hapësinore nuk janë imune ndaj ndryshimeve klimatike

Asetet hapësinore ushtarake aleate janë kritike për sigurinë dhe qëndrueshmërinë e NATO-s, duke u ofruar anëtarëve të NATO-s aftësi thelbësore të inteligjencës dhe komunikimit. Ndryshimet klimatike po ndikojnë gjithnjë e më shumë në aftësinë për të operuar në hapësirë, duke kufizuar vlerën e mundshme për mund të shtojnë aftësitë hapësinore për ushtritë aleate dhe duke rrezikuar potencialisht efektivitetin operacional të NATO-s në disa mënyra.

Së pari, ndryshimi i klimës ndikon në infrastrukturën tokësore, të tilla si platformat e lëshimit, kullat e komunikimit dhe objektet e tjera që janë kritike për operacionet hapësinore. Ky është një shqetësim më i madh për aftësitë hapësinore perëndimore sesa për aftësitë hapësinore ruse dhe kineze. Vendet kryesore të nisjes së anëtarëve të NATO-s, Baza e Forcave Hapësinore Vandenberg në Kaliforni, Stacioni i Forcave Hapësinore Cape Canaveral në Florida dhe Stacioni Hapësinor i Guianës Franceze, janë të vendosura të gjitha përgjatë vijave bregdetare dhe gjithnjë e më shumë e gjejnë veten në rrezik të madh nga rritja e nivelit të detit, erozioni bregdetar dhe përmbytjet. Sipas vlerësimeve të NASA-s, për shembull, niveli i detit në "Qendrën Hapësinore Kennedy" pritet të rritet me 5 deri në 8 inç deri në vitin 2050.

Së dyti, ka 14 kritere të motit që

duhen përbushur për të siguruar që një raketë të jetë e sigurt gjatë gjithë procesit të lëshimit. Kushtet e pafavorshme të motit, si stuhitë dhe vetëtimat, reshjet e mëdha, mbulimi i dendur i reve, temperatura e ngrira të ajrit ose gërvishjet e forta të erës dhe turbulencat mund të ndikojnë në trajektorët e lëshimit për satelitët dhe raketat njësoj, të rrezikojnë sigurinë e tyre dhe të shkaktojnë shtyrjen e lëshimit. Edhe pas një lëshimi të suksesshëm, shiu, era ose deti i trazuar mund ta bëjnë sfidues për uljen e raketave të ripërdorshme, të cilat pothuajse çdo kompani e madhe po zhvillon ose përdor, gjë që ndikon në përdorimin e tyre në të ardhmen. Ndryshimet në modelet e motit, të cilat ka të ngjarë të bëhen më të shpeshta dhe intensive për shkak të ndryshimeve klimatike, do të sfidojnë qëndrueshmërinë e operacioneve hapësinore në rajone të caktuara në të ardhmen. Në të kundërt, shumica e vendeve të nisjes kineze, si dhe ato të operuara nga Rusia, përkatësisht Kosmodromi Vostochny në pjesën juglindore të Rusisë dhe Kosmodromi Baikonur në Kazakistan, ndodhen në brendësi të vendit, duke përfutur kështu nga kushtet më të qëndrueshme të motit, dhe janë më pak të ndjeshme ndaj ndryshimeve klimatike.

Së treti, fenomenet që lidhen me motin hapësinor rrezikojnë ndjeshëm infrastrukturën kritike aleate, si në Tokë ashtu edhe në hapësirë. Në fillim të këtij viti, rreth 40 satelitë të internetit të SpaceX Starlink u humbën për shkak të një stuhie gjeomagnetike vetëm një ditë pas lëshimit të tyre. Ndërsa shqetësimet e shkaktuara nga ngjarjet diellore nuk janë rezultat i drejtpërdrejtë i ndryshimeve klimatike, ato megjithatë rrisin cenueshmërinë e teknologjive hapësinore aleate dhe paraqesin sfida për efektivitetin ushtarak. Ngjarjet e moderuara deri në të rënda të motit hapësinor mund të prishin komunikimet radio, të ndikojnë në rrjetet e energjisë dhe sistemet satelitore të navigimit global (GNSS), ose, në rast të një stuhie gjeomagnetike në shkallë të gjerë, të shkaktojnë ndërprerje të plotë të satelitëve. Për shembull, një ndërprerje e komunikimit gjatë operacionit ushtarak "Anaconda" në Afganistan në vitin 2002 besohet të ketë qenë e lidhur me një fenomen të rëndësishëm të motit hapësinor të quajtur fluskat e plazmës.

Për shkak të ngrohjes globale, mezosfera (shtresa e tretë e atmosferës, drejtpërdrejt mbi stratosferën) po ftohet dhe tkurret. Kur tkurret, shtresat e sipërme fundosen me të; Kështu, dendësia e shtresave të sipërme të atmosferës zvogëlohet. Kjo, nga ana tjetër, redukton zvarritjen e satelitit. Si pasojë, ngadalësimi i pamjaftueshëm i

anijes kozmike lë më shumë mbeturina hapësinore në një orbitë të ulët të Tokës që përndryshe do të tërhiqej dhe do të digjej. Kjo paraqet një sfidë për operatorët satelitorë, rregullatorët dhe kompanitë e tjera që kërkojnë të ndërtojnë mega plejada satelitësh. Kjo ndikon veçanërisht në kohën e planifikimit dhe kohëzgjatjen e vendosjes së satelitëve të rinj të vegjël dhe në miniaturë (cubesats). Prandaj, nevojiten më shumë përpjekje për të hequr në mënyrë aktive satelitët dhe mbeturinat hapësinore nga orbita.

Rekomandime në përgatitjen për të panjohurën

Qëndrueshmëria është thelbësore për aftësinë e NATO-s për të penguar dhe mbrojtur. Ndërsa efektet e ndryshimeve klimatike në sigurinë aleate bëhen më të dukshme, NATO duhet të përdorë të gjitha mjetet e disponueshme për t'i trajtuar ato. Teknologjitë hapësinore po luajnë një rol të rëndësishëm në këto përpjekje dhe ato do të bëhen më të rëndësishme në vitet në vijim. Përveç përgatitjes për të vepruar në kushtet e ndryshimit të klimës, ka nevojë që NATO të trajtojë implikimet e lidhura me klimën në aftësitë e saj hapësinore për të siguruar akses të sigurt dhe të vazhdueshëm në shërbimet, produktet dhe aftësitë hapësinore. Nga ana tjetër investime shtesë në teknologjitë hapësinore janë të nevojshme dhe duhet të vijnë paralelisht me kapacitetin e mjaftueshëm të personelit në NATO për të zbatuar programin të fuqishëm. Një burim financimi do të jetë fondi i ri i Inovacionit prej 1 miliard eurosh, i cili do të fokusohet në hapësirë (ndërmjet teknologjive të tjera në zhvillim me përdorim të dyfishtë). Njëpërmjet Përshtetjes të Inovacionit të Mbrojtjes të NATO-s për Atlantikun e Veriut (DIANA), i cili do të nisë në vitin 2023, NATO, veçanërisht Organizata e Shkencës dhe Teknologjisë (STO) dhe Qendra Hapësinore e NATO-s, mund të thellojë punën e saj me novatorët në të gjithë Aleancën në çështjet jo-përdorimi tradicional i teknologjisë hapësinore për aplikime ushtarake. Me rëndësi të veçantë është përdorimi i përmirësuar i të ashtuquajturit sektori i hapësirës në rrjedhën e poshtme, aplikacionet që përdorin të dhënat dhe teknologjinë hapësinore në dobi të biznesit dhe shoqërisë (p.sh. navigimi në hapësirë, telekomunikacioni hapësinor dhe imazhet hapësinore). Rregullimi dhe përshtatja e vazhdueshme e Politikës Hapësinore të NATO-s dhe Ndërgjegjësimit të Situatës Hapësinore është po aq e rëndësishme.

Së fundi, anëtarët e Aleancës duhet të përgatiten më mirë dhe të mbrojnë aftësitë e tyre hapësinore nga rreziqet që lidhen me klimën. Investimi në infrastrukturën tokësore më elastike dhe të lëvizshme, ose diversifikimi i aftësive të lëshimit të aleatëve, janë mënyra për të trajtuar rreziqet që lidhen me klimën. Një tjetër është mbështetja e kërkimeve mbi teknologjitë e reja për të mbrojtur satelitët nga mbeturinat dhe zhvillimi i strategjive të reja për të vepruar në mjedis hapësinor më të ngjeshur dhe të kontestuar. Zgjidhjet inxhinierike, si ndërtimi i dunave përgjatë brigjeve, ofrojnë gjithashtu strategji të mira afatshkurtra. Me rëndësi të njëjtë është përmirësimi i parashikimit të motit dhe hulumtimi i fokusuar në motin në hapësirë. Adresimi i implikimeve të lidhura me klimën në aftësitë e saj hapësinore është një domosdoshmëri, jo një zgjedhje, për NATO-n për të ruajtur avantazhin e saj teknologjik dhe avantazhin operacional.

SFIDAT E SIGURISË NË VERIUN E LARTË

Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s viziton Arktikun Kanadez

Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s Jens Stoltenberg përfundoi një vizitë tre-ditore të fokusuar në Veriun e lartë të Kanadasë, fundjavën e kaluar, me vizitën në bazën e Forcave Ajrore Mbretërore Kanadeze në Cold Lake. Duke folur në një konferencë për shtyp së bashku me kryeministrin Justin Trudeau, Stoltenberg nënvizoi rëndësinë strategjike të Veriut të Lartë për sigurinë euroatlantike, veçanërisht në kontekstin e një klime që ngrohet me shpejtësi dhe konkurrencës gjeostrategjike në rritje. Ai më tej falënderoi Kanadanë për kontributet e saj kryesore në Aleancë, duke përfshirë modernizimin e NORAD dhe udhëheqjen e forcave shumëkombëshe të NATO-s në Letoni. Ai vizitoi gjithashtu vendin radar të Sistemit të Paralajmërimit të Veriut dhe Stacionin Kërkimor Kanadez të Arktikut të Lartë në Gjirin e Kembrixhit, Nunavut.

“Kanadaja luan një rol jetik në NATO, ku Amerika e Veriut dhe Europa qëndrojnë së bashku për të mbrojtur një miliard qytetarët tanë. Shumë nga pilotët dhe personeli këtu në Liqenin e Ftohtë kanë shërbyer dhe do të shërbejnë në misionet e NATO-s, duke ndihmuar në mbajtjen e qytetarëve tanë të sigurt dhe ne jemi jashtëzakonisht mirënjohës për shërbimin e tyre. Kjo bazë ajrore është gjithashtu një shtëpi për forcën tuaj luftarake taktike të klasit botëror, duke luajtur një rol kyç në NORAD për mbrojtjen e Amerikës së Veriut”, - tha Sekretari i Përgjithshëm të NATO-s, Jens Stoltenberg, në konferencën e përbashkët për shtyp me Kryeministrin e Kanadasë, Justin Trudeau. “Patëm mundësinë të vizitonim në Veriun e lartë të Kanadasë. Unë mirëprita gjithashtu mundësinë për t'u takuar me drejtuesit e komunitetit vendas dhe, kjo ishte një përvojë e madhe për mua. Vizita ime e parë ndonjëherë në Veriun e Lartë Kanadez. Veriu i Lartë është strategjikisht i rëndësishëm për sigurinë euroatlantike. Kur Finlanda dhe Suedia të anëtarësohen në NATO, shtatë nga tetë vende të Arktikut do të jenë anëtarë të NATO-s. Rruga më e shkurtrë për në Amerikën e Veriut për raketat dhe bombarduesit rusë do të ishte mbi Polin e Veriut. Kjo e bën

rolin e NORAD-it jetik për Amerikën e Veriut, dhe për rrjedhojë edhe për NATO-n, siç e pashë vetë në vendin e radarit të Sistemit të Paralajmërimit të Veriut në Gjirin e Kembrixhit dhe. Koncepti i ri Strategjik i NATO-s identifikon aftësitë e Rusisë në Veriun e Lartë si një sfidë strategjike për të gjithë Aleancën. Rusia ka ngritur një komandë të re në Arktik. Ajo ka hapur qindra vende të reja ushtarake dhe të ish-epokës sovjetike të Arktikut, duke përfshirë fusha ajrore dhe porte të thella. Rusia po e përdor gjithashtu rajonin si një shtrat provë për shumë nga sistemet e saj të reja të armëve. Kina po zgjeron gjithashtu shtrirjen e saj. Ajo e ka deklaruar veten një shtet “afër Arktikut”, planifikon të ndërtojë akullthyesin më të madh në botë dhe po investon dhjetëra miliarda dollarë në energji, infrastrukturë dhe projekte kërkimore në Veriun e Lartë. Pekini dhe Moska janë zotuar gjithashtu të intensifikojnë bashkëpunimin praktik në Arktik. Kjo është pjesë e një partneriteti strategjik të thelluar që sfidon vlerat dhe interesat tona”, - tha Stoltenberg. Ai tha se përgjigja e NATO-s është një prani e fortë dhe e parashikueshme e Aleatëve në rajon. “Ne kemi krijuar tashmë një komandë të re të NATO-s për Atlantikun. Aleatët

duke përfshirë Kanadanë po investojnë gjithashtu në aftësi të reja dhe po rrisin praninë e tyre në Veriun e Lartë. Aleatët kryejnë rregullisht stërvitje në Arktik, duke përfshirë Operacionin Nanook të Kanadasë.”

“Sfidat e sigurisë në Veriun e Lartë përkeqësohen nga ndryshimet klimatike. Ndryshimet klimatike do të kërkojnë që ne të transformojmë rrënjësisht qasjen tonë ndaj sigurisë dhe mbrojtjes dhe Kanadaja ka një kuptim të pakrahasueshëm për këtë. Kështu që unë mirëprita informimet e djeshme në Qendrën Kanadeze të Kërkimit të Arktikut të Lartë”, - tha Sekretari i Përgjithshëm. Ai falënderoi Kanadanë që planifikon të presë një Qendër të Ekselencës së NATO-s për Klimën dhe Sigurinë, duke ndarë ekspertizën dhe praktikën më të mira me aleatët. “Ky, së bashku me modernizimin e NORAD, është një nga kontributet më të forta të Kanadasë për sigurinë tonë të përbashkët”. Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s, Stoltenberg falënderoi gjithashtu Kanadanë për mbështetjen e saj të fortë ndaj Ukrainës, përfshirë pajisje ushtarake, ndihma financiare dhe humanitare dhe trajnime për ushtarët ukrainas. “Ju kemi mbështetur Ukrainën për shumë vite, dhe kjo bën një ndryshim të madh sot”, - tha ai.

Ndryshimi i qëndrimit të Gjermanisë në politikat e saj të jashtme dhe të sigurisë

Komiteti Ushtarak i NATO-s viziton Gjermaninë

Më 29 gusht 2022, Komiteti Ushtarak i NATO-s vizitoi Berlinin, Gjermani, me ftesë të ministres gjermane të Mbrojtjes, znj. Christine Lambrecht.

Tridhjetë përfaqësuesit ushtarakë të aleatëve, të cilëve iu bashkuan kolegët e tyre finlandezë dhe suedezë, morën pjesë në brifingje dhe diskutime në Ministrinë e Mbrojtjes. Këto angazhime i dhanë Komitetit Ushtarak një mundësi për të fituar një kuptim më të thellë të ndryshimit historik të qëndrimit të Gjermanisë në lidhje me politikën e saj të jashtme dhe të sigurisë. Komiteti Ushtarak mori pjesë gjithashtu në Grand Tattoo (Großer Zapfenstreich) që u mbajt për nder të ish-drejtorit të Përgjithshëm të Shtabit Ushtarak Ndërkombëtar të NATO-s, gjenerallejtënant Hans-Werner Wiermann.

Ndërsa ishte në Berlin, Komiteti Ushtarak vizitoi Qendrën Përkujtimore të Rezistencës Gjermane. Qendra është një vend kujtimi, studimesh politike, mësimi aktiv, dokumentimi dhe kërkimi. Ai synon të demonstrojë se si individë dhe grupe vepruan kundër diktaturës nacionalsocialiste nga viti 1933 deri në vitin 1945 dhe se si e shfrytëzuan lirinë e veprimit që kishin. Admirali Bauer tha se: “Ne duhet të kujtojmë mësimet e së kaluarës. Sot ne përballemi me një përkeqësim të mjedisit tonë të sigurisë, me një luftë që po zhvillohet në tokën e Europës, diçka e padëshmuar që nga Lufta e Dytë Botërore. Është me rëndësi jetike që të mbrojmë vlerat tona, lirinë, demokracinë dhe sundimin e ligjit.”

Komiteti Ushtarak vizitoi edhe Memorialin e Forcave të Armatosura Gjermane. Që nga viti 2009, Memoriali ka qenë në vend për të përkujtuar personelin ushtarak dhe civil që humbën jetën gjatë shërbimit në Republikën Federale të Gjermanisë. Këtu kryetari i Komitetit Ushtarak, Admirali Bauer vendosi një kurorë me lule duke nderuar të gjithë ata që kanë bërë sakrificën e fundit.

Në Ministrinë e Mbrojtjes, znj. Christine Lambrecht priti diskutimet së bashku me shefin gjerman të Mbrojtjes, gjeneralin Eberhard Zorn. Shkëmbimi i pikëpamjeve me Komitetin Ushtarak u fokusua në atë se si Gjermania po kalon politikën e saj të jashtme dhe të sigurisë bazuar në mjedisin e ndryshuar global të sigurisë. Vendimi për të investuar 100 miliardë euro për buxhetin e vitit 2022 dhe për t'u angazhuar për të arritur 2% të prodhimit të brendshëm bruto në mbrojtje shënon një pikë kthese, “Zeitenwende”. Diskutimet u përqendruan në mënyrën se si të kundërshtohen sfidat aktuale dhe të ardhshme të sigurisë, lufta në Ukrainë, parandalimi dhe qëndrimi mbrojtës i NATO-s dhe vendimet e marra në Samitin e NATO-s në Madrid.

Gjermania kontribuon në sigurinë transatlantike në shumë mënyra të ndryshme, nga mbrojtja e hapësirës ajrore të Baltikut, te dislokimet detare në Egje dhe Mesdhe, nga udhëheqja e grupit të betejës shumëkombëshe të NATO-s në Lituani, tek prijja e komandës logjistike të Komandës së Përbashkët të Mbështetjes dhe Mundësisit në Ulm. Gjermania mbështet misionin paqeruajtës të Forcave të Kosovës dhe ishte kontribuuesi i dytë më i madh në misionin stërvitor në Afganistan. Gjermania luan një rol kyç me mbështetjen e saj të vazhdueshme të bashkëpunimit NATO-BE dhe ajo pret Qendrën Hapësinore të NATO-s.

I ftuar nga ministrja Lambrecht dhe gjenerali Zorn, Komiteti Ushtarak përfundoi vizitën e tij në Gjermani duke marrë pjesë në “Grand Tattoo” (Großer Zapfenstreich) për nder të gjenerallejtënant Hans-Werner Wiermann, ish-Përfaqësues Ushtarak Gjerman në NATO dhe Bashkimin Europian, dhe ish-Drejtori i Përgjithshëm i Shtabit Ushtarak Ndërkombëtar në Shtabin e NATO-s. “Grand Tattoo” është ceremonia më e rëndësishme e Forcave të Armatosura Gjermane. Rojet e nderit nga e gjithë Forcat e Armatosura Gjermane rreshtohen së bashku për të nderuar zyrtarë të shquar në fund të shërbimit të tyre.

16-18 shtator 2022

Konferenca e Shefave të Mbrojtjes

Ushtarake të NATO-s do të mbahet në Estoni

Autoriteti më i lartë Ushtarak i NATO-s, Komiteti Ushtarak, do të takohet nga 16-18 shtator 2022, në Tallin, Estoni. Gjenerallejtënant Martin Herem, Shefi i Forcave të Mbrojtjes të Estonisë do të presë Konferencën. Gjatë Konferencës së Komitetit Ushtarak të NATO-s, shefat e mbrojtjes do të diskutojnë zhvillimet strategjike ushtarake brenda Aleancës. Ata do të trajtojnë zbatimin e vendimeve të marra gjatë Samitit të NATO-s në Madrid për parandalimin dhe qëndrimin mbrojtës të Aleancës. Shefat e Mbrojtjes do të diskutojnë gjithashtu operacionet, misionet dhe aktivitetet e vazhdueshme të NATO-s, duke përfshirë misionin e NATO-s në Irak (NMI) dhe Forcën e Kosovës (KFOR). Tema tjetra në axhendë janë promovimi i diversitetit dhe inovacionit në Forcat e Armatosura Aleate, për të mbështetur operacionet me shumë domene dhe transformimin dixhital.

Për herë të parë, si të ftuar, shefat e mbrojtjes së Finlandës dhe Suedisë do të marrin pjesë në konferencë. Admirali Rob Bauer, Kryetar i Komitetit Ushtarak të NATO-s, drejton Konferencën e Komitetit Ushtarak. Ai do të mbështetet në çdo sesion nga gjenerali Christopher G. Cavoli, (Komandanti Suprem i Aleatëve për Europë – SACEUR) dhe gjenerali Philippe Lavigne (Komandanti Suprem i Aleatëve për Transformimin – SACT). Komiteti Ushtarak mblidhet, në Sesionin e Shefave të Mbrojtjes,

dy herë në vit në selinë e NATO-s në Bruksel dhe një herë në vit mbahet një Konferencë nga një shtet anëtar aleat. Komiteti Ushtarak mblidhet për të diskutuar operacionet, misionet dhe aktivitetet e NATO-s dhe për t'i dhënë Këshillit të Atlantikut të Veriut këshilla ushtarake të papenguara dhe të bazuara në konsensus se si Aleanca mund të trajtojë më së miri sfidat e sigurisë globale. Në baza ditore, puna e saj kryhet nga Përfaqësuesit e Përhershëm Ushtarak në selinë e NATO-s në Bruksel.

Jetë e re për afganët që punuan me NATO-n

Një familje prej 8 shtetasish afganë që punonin me NATO-n sapo janë larguar nga Maqedonia e Veriut, ku ishin pritur përkohësisht, për t'u zhvendosur në Shtetet e Bashkuara. Maqedonia e Veriut, së bashku me Kryqin e Kuq lokal, ka ofruar strehim, arsim dhe kujdes shëndetësor për familjen, duke përfshirë mbështetjen gjatë muajit të shenjtë të Ramazanit. Shtatë shtetas afganë mbërritën në Luksemburg, për të filluar një jetë të re.

Falë përpjekjeve të përbashkëta të aleatëve, rreth 2 000 afganë që punuan me NATO-n gjatë angazhimit 20-vjeçar të Aleancës në vend, si dhe familjet e tyre, u evakuuan nga Kabuli në gusht 2021, si pjesë e misionit më të madh evakuues në historinë e NATO-s. NATO punoi gjatë gjithë orarit për të koordinuar evakuimet dhe ish-Përfaqësuesi i Lartë Civil i NATO-s, Ambasadori Stefano Pontecorvo dhe stafi i tij luajtën një rol kyç në këtë përpjekje. Gjatë dy javëve, më shumë se 120 000 njerëz u larguan jashtë, në qindra fluturime aleate. Trupat nga SHBA, MB, Turqia dhe Norvegjia luajtën një rol kyç në sigurimin e aeroportit të Kabulit dhe funksionimin e një spitali fushor, ndërsa rreth 800 staf të NATO-s kryenin operacione kyçe si furnizimi me karburant dhe komunikimi.

Gjatë vitit të kaluar, aleatët dhe partnerët e NATO-s kanë vazhduar të punojnë së bashku për të ndihmuar afganët e evakuuar të fillojnë një jetë të re. Mbi 470 ish-punonjës afganë dhe familjet e tyre janë zhvendosur në Kanada, 150 në Mbretërinë e Bashkuar, më shumë se 130 në Gjermani, 80 në Norvegji, 31 në Letoni dhe disa qindra të tjerë në vende dhe partnerë të tjerë aleatë.

Spiunazhi, tradhtia dhe shoqëritë demokratike

KOLONEL HYSNI GJERGJI

Është folur shumë për spiunazhin dhe tradhtinë, janë krijuar mite dhe legjenda, janë parajgykuar dhe glorifikuar në vartësi të kohës, situatës dhe interesit. Deri në fillim të luftës së ftohtë, spiunazhit dhe tradhtisë i vishej edhe vello turpi, apo patriotizmi. Kjo në vartësi të palës që i vlerëson. Spiuni i njërës anë është tradhtar për palën tjetër. Busti i Kim Filbit është vendosur në një shesh të Moskës, ndërsa në UK ai është tradhtari më i madh i luftës së ftohtë. Koloneli rus Oleg Penkovsky që spiunoi për SHBA-të, lidhur me krizën e raketave bërthamore, ka bustin e tij në Washington, por është i masakruar dhe pa varr në Rusi. Spiunazhi është vlerësuar si profesioni i dytë më i vjetër në botë pas prostitucionit. I radhitur në këtë mënyrë, është bërë për arsye të perceptimit që njerëzit kanë pasur dhe kanë për këtë profesion, por që nga ana tjetër është element i fuqisë kombëtare. Është në natyrën njerëzore të jetë kureshtar se çfarë tjetri bën, çfarë planifikon të bëjë apo dhe çfarë ai posedon. Shtetet dhe ushtritë kanë pasur nevojë të dinë për kundërshtarin sa i fortë ushtarakisht, ekonomikisht apo dhe moralisht.

Në fillim luftërave, por më vonë shtetet dhe biznesi e kanë ndërjerë nevojën e informacionit për kundërshtarin. Sun Tzu në "Artin e Luftës" i quante spiunët si sytë dhe veshët e një ushtrie, pa të cilat ajo nuk mund të ekzistonte". Jul Cezari përcaktonte se "Tradhtari më i madh fshihet në vendin e fundit që ju do të mendoni". Aleksandri i madh kishte parimin "Grumbullo informacion për armikun sa të kesh mundësi, merri armikut iniciativën, dhe godite në shtëpinë e tij". Xhorxh Washington si drejtues i luftës patriotike të Amerikës përcaktonte "Unë e urrej tradhtinë por i dua tradhtarët". Napoleon Bonaparte definoi në strategjinë e tij: "më mirë një armik që e njeh, se sa një aleancë të fortë" dhe se "fshehtësia e luftës qëndron tek komunikimet". Winston Churchill e përkufizon në këtë mënyrë rëndësinë e vlerësimit të spiunazhit dhe tradhtisë: "Nëse nuk ke armik nga brenda, armiqtë e jashtëm nuk mund tju lëndojnë".

Në Mbretërinë e Bashkuar përcaktimi i spiunazhit është më i detajuar. Në ligjin e vitit 1911, një person kryen veprën e 'spiunimit', nëse ai, për çfarëdo qëllimi dëmton sigurinë apo interesin e shtetit, në rastet kur: afrohet, inspekton, kalon mbi ose është në afërsi, apo hyn në ndonjë zonë të ndaluar; bën ndonjë skemë, plan, model, ose shënim që është llogaritur të jetë ose mund të jetë, ose ka për qëllim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë të jetë i dobishëm për një armik, apo; merr, mbledh të dhënat, publikon ose komunikon me ndonjë person tjetër për ndonjë sekret zyrtar, kode, password, apo ndonjë skemë, plan, model ose shënim, ose çfarëdo dokumenti tjetër i cili është llogaritur të jetë ose mund të jetë ose që ka për qëllim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë që të jetë e dobishme për një armik.

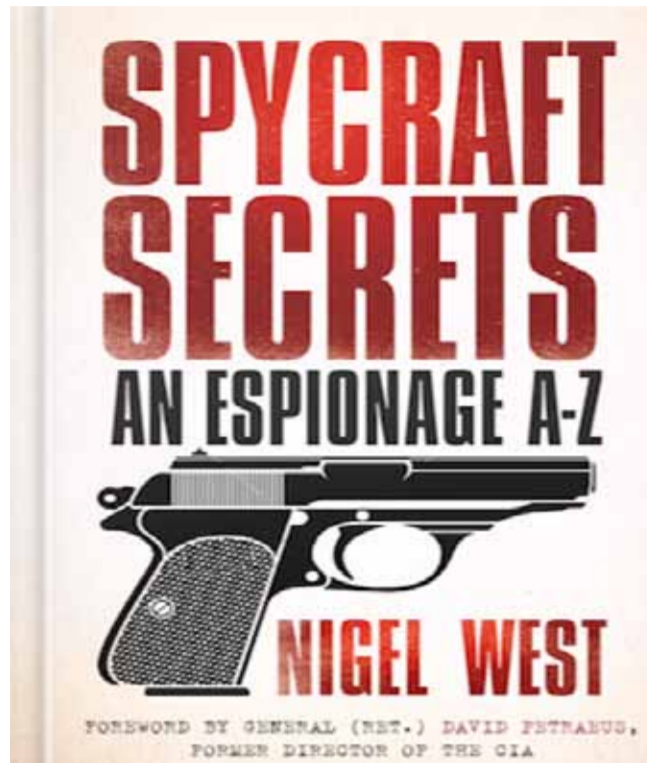
I solla këta shembuj nga lidhshipt ushtarakë botërorë në shekuj, për të theksuar ekzistencën dhe perfeksionin e spiunazhit dhe tradhtisë, në historinë e fitoreve dhe dështimeve të mëdha, të betejave dhe luftërave. Bashkë me diplomacinë, ushtrinë dhe ekonominë, inteligjenca në përgjithësi dhe spiunazhi në veçanti për një shtyllë nga katër, të fuqisë së një kombi.

Por çfarë është spiunazhi? Gjithkujt në mendje do t'iu vijë James Bond, me super sharm, super armë dhe aftësi super luftarake. Gjithkush mund të jetë një spiun, por vetëm ky tip mediatic me këto tipar jo. Po kundërspiunazhi? Kundërspiunazhi është tërësi masash që merren dhe veprimet që kryhen, për të identifikuar dhe kundërvepruar ndaj kërcënimit të sigurisë, që vjen nga shtete, organizata ose individë të rekrutuar në shërbime inteligjente armiqësore dhe organizata terroriste.

Aktualisht dokumentet kryesore që NATO publikon dhe që normojnë punën e shërbimeve inteligjente e përcaktojnë spiunazhin si "veprimtari që kryhet nga një shtet, fuqi armike, ose në shërbim të tij, në mënyrë të fshehtë dhe të paligjshme, duke përdorur dhunë, shtrëngim, blerje ose rekrutim të personave që e posedojnë; që synon të fusë në dorë informacion të klasifikuar, sekret shtetëror".

Po informacioni i klasifikuar sekret shtetëror çfarë është? Në terma ushtarakë informacioni i klasifikuar është çdo dokument, shkresë, skicë, hartë, fotografi, imazh, film, pajisje, armatim apo program soft, ekspozimi i të cilit gjykohet se cenon sigurinë kombëtare.

Nga sa më lart, bazuar edhe në të dhënat e media-s për ngjarjen në hetim, në ish-fabrikën e armëve në Gramsh, javën e kaluar, arrihet në përfundimin se dyshimi për spiunazh është i arsyeshëm. Një objekt që ruhej me roje ushtarake, dhunohet siguria, u fotografua në fshehtësi, u reagu dhunshëm dhe me armë të ftohta kundër

personelit të sigurisë. Ata janë shtetas rusë qeveria e të cilëve e ka shpallur Shqipërinë vend armiqësor. Këto fakte mjaftojnë për të përkufizuar këtë ngjarje dhe falënderuar ushtarët tanë për kurajën, guximin dhe profesionalizmin e treguar. Kjo ngjarje vjen pak ditë, pas asaj të ndodhur më datë 7 gusht në Kosovë. Një tjetër "gazetare", Daria Aslamova u ndalua të futej në Kosovë, por vetëm pasi nga shumë agjenci të inteligjencës ishte vërtetuar si agjente e FSB-së.

Në praktikën e shërbimeve armike ndaj NATO-s dhe Shqipërisë, rrjedhimisht është e zakonshme praktika e zgjedhjes së mbulesës së besueshme, dhe e vijës së sjelljes pa dyshime. Për kryerjen e operacioneve relativisht të lehta këto shërbime edhe për rastin e Gramshit besohet të kenë përdorur nënkontraktorë. Kjo bëhet me qëllim që emri i tyre të mos gjendet askund në organikat dhe borderotë e shërbimeve inteligjente, edhe nëse ato posedohen nga kundërshtarët. Mënyra e përzgjedhjes së tyre është me dëshirë, shtrëngim, para etj.

Këto operacione "të maskuara" në përgjithësi janë 90% të hapura, dhe vetëm 10% veprimtari spiunazhi. Mjekët, gazetarët, eksploratorët, shkencëtarët, profesorët përdorin të drejtën e tyre të profesionit, por për të kryer edhe "pak" spiunazh. "Vija e sjelljes" dhe "mbulesa" e operacioneve të "maskuara", janë shumë të afërta me të vërtetën, më atë që duket, me ato që shfaqen, me atë që ato justifikohen agjentët nënkontraktorë. Ka një dallim midis asaj çka nënkuptohet në përdorimin e termave operacione të maskuara, dhe klandestine. Një operacion i maskuar ndryshon nga një operacion klandestin, pasi në të parin i kushtohet një rëndësi e madhe fshehtësie se identitetit të sponsorit, kurse në të dytin i kushtohet një rëndësi e madhe mbajtjes fshehtësie të operacionit në tërësi.

Forma më klasike e marrjes së informacionit nga inteligjenca armike, është nëpërmes tradhtarëve të shtetit, ushtrisë apo dhe inteligjencës të shtetit target. Inteligjenca armike do t'i kërkojë, gjejë, rekrutojë, drejtojë dhe motivojë këta "tradhtarë". Pse tradhtojnë? Rastet deri tani kanë treguar që motivet e tradhtisë janë përmbledhur në akronimin "mice" që do të thotë; "Money-para, Ideology- ideologji, Coercion- shtërngim, Ego".

Por lind pyetja, se çfarë e shtyn një individ të tradhtojë Agjencinë e tij të inteligjencës, dhe tipikisht atdheun e tij? MICE është akronimi që përdor NATO në doktrinën për inteligjencë dhe siguri. Para: rroge e ulët? Grykësi? Nevojë për nevoja familjare? Borxhe? Ideologji: e urren sistemin ku jeton, admiron tjetrin? Kompromis (ose shtrëngim) është vulnerabel ndaj shantazhit? Marrëdhënie emotive me një agjent që i siguron aksesin? Ego (ose ndjenjë eksitimi): vuan nga vetmia? Është në kërkim të një personi për shoqëri? Nuk vlerësohet nga kolegët apo superioret? Është në kërkim të vlerësimit dhe mirënjohjes? Dëshiron të jetë James Bond? Çshtë ego-maniak? Dëshiron të tregojë se mund t'ia dalë mbanë pa u lagur? etj.

Më të pëlqyeshëm për kundërshtarët tanë rusë, janë dhe do të jenë "mole", urithët, siç i quajnë ata, agjentët e rekrutuar kryesisht brenda shërbimeve të inteligjencës kundërshtarë. Kështu ata do të përftojnë çdo informacion të kundërspiunazhit, që kundërshtarit

disponon, përfshirë informacion për emrat e agjentëve të dyfishtë në agjencitë e tyre. Dëmi në këto raste ka qenë i pa llogaritshëm kur analizojmë Kim Filbin, i cili iu shiti informacion rusëve. Britanikët, penetruan nëpërmjet Filbit, por ai nuk u zbulua asnjëherë, deri kur Anatoliy Golitsyn dhe Yuri Nosenko dezertuan nga KGB në SHBA dhe treguan për "urithët" (mole) brenda CIA dhe MI6. Kur e etiketuan tradhtar, Filbi iu përgjigj; "Tradhtar ndaj kujt? Ndjaj asaj ideologjie që kurrë nuk i përkisja".

Pas fillimit të luftës në Ukrainë u zbuluan edhe dy raste, që provojnë se Rusia synon të rekrutojë agjentë në nivelet më të larta të vendimmarrjes politike dhe të inteligjencës ushtarake. Rusët kishin arritur të rekrutonin një nga negociatorët e bisedimeve për paqe, të palës ukrainase. Denis Kireev, i besuari për të përfaqësuar interesat e popullit të tij, ia shet ato palës agresore. Pasi zbulohet, më 22 mars, ai ekzekutohet nga policia ukrainase duke u akuzuar për tradhti të lartë. Rasti i dytë është kapja nga kundërspiunazhi ukrainas SBU, të zëvendës drejtorit të kundërspiunazhit të rajonit të Kievit, më datën 10 mars 2022. Ai ishte Dimitry Demyanenko, që u ekzekutua nga forcat e sigurisë së Ukrainës, pasi u zbulua si "mole" dhe tradhtar i Ukrainës për llogari të Rusisë.

Në disa raste janë bashkuar disa motive të tradhtisë, si në rastin e Robert Hanssen, një agjent i kundër-inteligjencës së FBI-së, i cili i ofroi vullnetarisht shërbimet e tij KGB-së. Për shërbimet e tij Robert Hanssen, mori pagesa të majme, pasi nuk ndihej i vlerësuar nga FBI, dhe të spiunuarit në favor të rusëve kënaqte egon e tij. Disa herë, spiunët zbulohen edhe për shkak të shpenzimeve ekstravagante që kryejnë. Adeel Aakash dhe John Anthony Walker janë shembujt e spiunëve që punonin për rusët, të shtyrë vetëm nga përfitimi financiar. Estonezi që spiunoi NATO-n tek rusët në Estoni është Herman SIMM shef i departamentit të informacionit të klasifikuar të Estonisë. Në listën e pagesës së SVR dhe ka përfituar gjithsej \$100 000.

Autoritetet amerikane, në qershor 2010, kishin arrestuar për spiunazh dhjetë agjentë rusë, të cilët më pas janë shkëmbyer me katër persona që mbaheshin të burgosur në Rusi. Putin ka kënduar këngë patriotike bashkë me spiunët. Këtë e bëri të ditur vetë Putin, sipas të cilit, kënga bazohej në një himn të vjetër sovjetik të shkruar për spiunët rusë në Gjermaninë naziste.

Kërcënimet për gjytime ose për vdekje janë format më direkte të kërcënimit. Mathilde Carré, një pjesëtare e Rezistencës franceze, u kap nga Nazistët dhe u kërcënuar me torturë e cila do të evitohej nëse ajo do të kthehej në agjente të dyfishtë (double agent). Shembulli i spiunit "urith" i cili i dërgoi, Wikileaks mijëra faqe dokumente të klasifikuar të Zbulimit amerikan DIA ishte Bradley Manning. Me motivin se ishte i diskriminuar si homoseksual, ai mendohet se shkaktoi një dëm i cili llogaritet të jetë shumë më i madh se sa duket. Vlerësohet se nëse do të printoheshin disqet me dokumente në hard copy, do të duheshin disa kamionë për t'i transportuar.

Spiunazhi po kthehet edhe në biznes fitimprurës. Nga një veprimtari shtetëror po kthehet edhe në interes për korporatat. Ka një filozofi të tillë në Japoni: "Përse të humbas 10 vjet kohë e miliarda dollarë për një studim në fushën e teknologjisë apo shkencës, në një kohë që me një shpërbim (blerje) prej 1 milion dollarësh të ofruar inxhinierit të firmës konkurruese, të njëjtin rezultat, e arrij më shpejt e më lirë".

Demokracia dhe shoqëritë e hapura demokratike, kanë sjellë edhe vështirësi në përcaktimin e kërcënimeve dhe monitorimin e sigurisë së vendeve perëndimore ndaj kërcënimeve nga inteligjenca ruse, kineze apo iraniane. E drejta e lëvizjes së lirë dhe të drejtat themelore të njeriut janë të shprehura dhe garantuara në dokumente të shumta ndërkombëtare të perëndimit. Nga ana tjetër këto lehtësi po përdoren kryesisht nga shtetet autoritare për të depërtuar me spiunazh.

Shoqëritë e mbyllura nuk lejojnë fjalën dhe lëvizjen e lirë, duke i izoluar ata nga e drejta për t'u informuar. Për demokracitë perëndimore, nuk ndodh që gazetarë të paguhën nga shërbimet zyrtare të inteligjencës për një aktivitet të tillë. Kjo do të përbënte skandal dhe do shoqërohej me protesta. Por ekziston mundësia që gazetarë patriotë të kalojnë informacione shumë të dobishme të grumbulluara prej tyre, përgjatë ushtrimit të aktivitetit të tyre legjitim. Roli i media-s, dhe i gazetarëve në suksesin e inteligjencës në Ukrainë është një risi, ku gazetarët dhe operatorët e thjeshtë, japin informacione me shumë vlerë në mbrojtje të jetës së ushtarëve dhe qytetarëve ukrainas.

Spiunazhi, tradhtia dhe demokracia janë një trekëndësh, i cili funksionon me vështirësi duke mohuar apo mbivlerësuar njëri-tjetrin në vartësi të rendit politik, kohës apo interesit të vlerësuesve.

Duhet pranuar ndryshimi i mentalitetit të vjetër që "ajo që nuk shikohet nuk ekziston. Kërcënimet dhe rreziqet e sigurisë kombëtare, jo të gjitha veshin uniforma ushtarake dhe mbajnë armë".

NGA KOLANA E LIBRIT "OFICERET SHQIPTARE NË RRJEDHËN E HISTORISË"

Oficeret shqiptare, karrierë të suksesshme në ushtritë e aleatëve dhe pjesëmarrëse në misione ndërkombëtare

Evetmja luftëtare shqiptare e brigadave ndërkombëtare, e cila mori pjesë në Luftën Civile të Spanjës, Justina Shkupi (26 shkurt 1909), është një nga ato figura, emri i së cilës pak përmendet në historinë shqiptare. Antifashiste, vullnetare e Luftës së Spanjës, ajo ishte një ndër infermieret më aktive dhe të përkushtuara të kësaj lufte, duke u shërbyer atyre që kishin nevojë, pa kursyer asgjë nga vetja dhe pa u trembur për vdekjen e mundshme. Shoqe e Xhemal Kadës, Asim Vokshit, Teni Konomit, Emrush Miftarit, Petro Markos dhe shumë luftëtarëve internacionalistë, ajo ishte edhe mikeshë e Nënë Terezës. Justina Shkupi ishte një grua e rrallë dhe e veçantë për kohën. Ndër ata që kanë shkruar për këtë luftëtare internacionaliste, (në gazetën 'Panorama', 15 shtator 2014) është dhe gazetarja Blerina Goce, (fragmentet më poshtë), që japin portretin e saj.

Emri i Justina Shkupit, si një prej infermiereve më të përkushtuara të Luftës së Spanjës, ndihmëse e mjekut të njohur "të tre kontinenteve", Norman Bethune, del jo vetëm në kujtimet e Skënder Luarasi dhe ndonjë personi që e ka njohur nga afër atë. Ajo përmendet specifikisht në raportin e vitit 1938, të mbajtur në arkivin e RGASPI në Moskë (RGASPI është Arkivi Bashkëkohor Rus dhe më parë ishte Instituti i Marksizëm-Leninizmit). Në raport jepen të dhëna për të gjithë vullnetarët shqiptarë në Luftën e Spanjës, por për rastin e Shkupit, specifikohet se ishte ndihmëse e mjekut kanadez. "Krahas luftëtarëve, mes shqiptarëve ishte dhe infermiera Justina Shkupi, e cila ishte asistente e një prej mjekëve më të famshëm të brigadave internacionale, kanadezit Norman Bethune", - thuhet në këtë raport. Ajo u nis për në Spanjë si vullnetare, vetëm me një fjalë të Skënder Luarasi, "se për ju ka nevojë shumë atje". Skënder Luarasi në librin "Në brigadat internacionale në Spanjë" përmend veçanërisht takimin e tij në Paris me Justina Shkupin. "Kjo grua, vullnetarisht e nisur nga Tirana për në Spanjë, por që disa nga të emigracionit shqiptar e patën ndaluar në Paris, i kapërceu pengesat, dhe me punën e saj nëpër spitalet e Republikës ia zbardhi faqen gruas shqiptare", - shkruan ai. Sipas rrëfimeve të Skënder Luarasi, në Luftën e Spanjës ka një detaj kuptimplotë, që tregon për këtë zemërgjerësi dhe sakrificë të sajën. Ai tregon një rast, kur treni u bombardua dhe të gjithë mjekët dhe infermierët dolën nga vagonët për të shpëtuar, vetëm ajo jo. Pasi, vijonte t'i jepte gjak një të plagosuri, që nga bombardimi kishte marrë edhe një plumb në shpatull. Ajo ishte mikeshë e Petro Markos. Ja fjalët e një poezie "Justina Shkupi", botuar në vëllimin poetik "Pezull" (f.15; "Onufri", 1996) që Xhevahir Spahiu shkruan për Justina Shkupin: "Një mijë e një vjeçe./ E thinjur si natë Mesdheu./ Pa fëmijë./ Krejtësisht e dehur./ Ajo që Spanjës i pati lidhur plagët/ Dha frymën e fundit në një klinikë të shkretë./ Tek koka i bënte diell një poet". (Shënim. Poeti ishte Petro Marko). ...Me flokë të bardha, fisnike dhe si e dalë prej tjetër kohe, e kujton edhe gazetari Arshin Xhezo, i cili ka pasur rastin ta takojë nga afër Justinën, bashkë me mikun e saj të afërt, poetin Petro Marko. Xhezos i kujtohet si "një çudi" takimi me Shkupin, në kohën kur ishte gazetar te "Zëri i Popullit". Donte të shkruante për një prej luftëtarëve të Spanjës, Ramiz Varvaricën dhe miku i tij, Petro Marko, "e nxori nga sikleti". "Si në filma m'u duk ai takim. Petroja më tha: Merr një shishe raki te Goni, banakieri, dhe unë e mora. Ishte natë dimri, ora 19:30-20:00 e natës dhe përfundua në katin e parë të një spitali të Tiranës, në mos gaboje tek Infektiv. Petroja hapi një derë ku rrinin të sëmurë dhe atje shikoi një grua të vockël, që mund të ishte rreth 70 vjeçe, por shumë e fisme, me flokë të bardhë të shkurtër dhe shumë e pastër, me sy shumë të zgjuar e të mirë", kujton Xhezo, herën e parë kur pa Justina Shkupin. Sipas Xhezos, miqësia dhe intimiteti mes Petro Markos dhe Justina Shkupit ishin lehtësisht të lexueshme. "Ndryshe nga ç' prisja unë, Petro nuk foli, por u dëgjua një zë i ngritur i kësaj zonje: "Petro, mos hyr! Turp të kesh! S'ke ardhur sot paradite!", e shumë gjëra të tjera të tilla. Ndërsa Petroja reagoi, duke i thënë: "Mos më shaj, se kam ardhur me miq!" dhe e përqafoi atë. Nuk po flisja. Gjithsesi Petroja qeshi me mua dhe tha: "E kam mik këtë!"

...Një grua e fisme, e vogël në trup dhe që i pëlqente të pinte dhe deheje shpesh, Justina Shkupi ishte një grua e gjallë,

Shqiptarja Justina Shkupi, infermiere dhe luftëtare internacionaliste në Luftën e Spanjës

plot humanitet. "Mjaftonte thjesht përmendja e emrit të saj, e të gjithë shqiptarët duhej ta njihnin, por për këtë njeri nuk ishte shkruar kurrë. Edhe pse ishte e vetmja shqiptare femër që kishte qenë mes dhjetë antifashistëve të Spanjës", vëren jo pa një lloj dhimbjeje gazetari Arshin Xhezo. Ai kujton me detaje takimin mes saj dhe Petro Markos, si dhe bisedën që bëri me vetë Shkupin. "Sa i thashë emrin Ramiz Varvarica, ajo lëshoi lot. Ishte një grua që jetonte e vetme, e pamartuar, një njeri që jeton me kujtime. Për çudinë time, hapi sirtarin e nxori një palë gërshtë e më tha: Me këto gërshtë ia pastronte dhe ia priste fashat motra! (shënim: Në Luftën e Spanjës, Justina Shkupit nuk i thërrisnin me emër, por i thoshin motra). Pyeta veten, si është e mundur që të ruante për 60 e ca vjet një palë gërshtë, që i ka pasur në Spitalin e Spanjës. Me këto gërshtë kishte mjekuar Ramiz Varvaricën, i cili ishte plagosur disa herë dhe ajo tregoi hollësi nga momentet, kur ai u plagos për herë të parë dhe për herë të dytë. Justina Shkupi ishte infermiere edhe për të tjerë, por këta ishin patriotët e saj, ata me të cilët rrinte përditë". Xhezo kujton se mbi komoditetin në kokën e krevatit, ku qëndronte në spital, Justina mbante një fotografi të vogël, në atë kohë të 30 viteve më parë, ku ishin bashkë të gjithë shqiptarët e Luftës së Spanjës e ku në qendër ishte ish-kryeministri Mehmet Shehu. "Filloi të më tregojë për secilin. Më foli për Ramiz Varvaricën dhe të tjerët, për këtë plejadë njerëzish, që kishin lënë universitetet jashtë Shqipërie apo si ishin shkëputur nga letërsia e me radhë".

...Pas vitit 1985, në Shqipëri kishte mbërritur një gazetare spanjolle, e cila dëshironte të shkruante diçka për vullnetarët shqiptarë në Spanjë. Gazetarja spanjolle pati një takim në hotel "Dajti" me poetin Petro Marko dhe e pyeti atë veçanërisht për Justina Shkupin. Ajo gazetare e kishte parë me adhurim Petron dhe e kishte pyetur veçanërisht për Justina Shkupin: "Të lutem, zoti Petro, më tregoni ku ka shtatore, bust, apo ndonjë institucion dedikuar Justina Shkupit", i kishte thënë ajo Petros. Ndërsa Xhezo, kujton që Petro Marko, i vënë në siklet, i kishte thënë se "ka qaq shumë buste" dhe kishte sajuar një përgjigje, që të mos binte në sy dhe i ishte shmangur edhe ditën tjetër gazetares, pasi ishte vërtet e turpshme që për këta njerëz, për këta luftëtarë të lirisë nuk kishte asnjë monument, që të nderonte figurën e tyre. Është ende për t'u vërejtur se nuk ka akoma një shtatore apo ndonjë institucion shëndetësor, që të mbajë emrin

e infermieres së njohur dhe luftëtares Justina Shkupi. Në vitin 1974, Kristina Hoshi Koljaka krijoi një skulpturë për Justina Shkupin. Ndërsa shumë vite më vonë, një shkollë në Kombinat iu dha emri "Justina Shkupi".

Ja si e kujton Skënder Luarasi, luftëtares internacionale Justina Shkupi: "Justina Shkupi, në një kohë kur gruaja shqiptare shtypej nën regjimin feudalo-borgjez, ndër të parat u vu në shërbim të popullit si infermiere. Justina, bijë e lindur nga shtesa më e varfër e popullit, përqafoi idetë përparimtare dhe luftoi për të krijuar bërthamën e parë të shkollës si infermiere. Për konceptet e saj për emancipimin e gruas shqiptare, ajo u persekutua shumë herë dhe u internua. Po nuk ndalej kurrë nga rruga që kishte nisur. Dhe kur dëgjoje se fashizmi sulmoi Republikën Spanjolle dhe disa vullnetarë nga pesëdhjetë e tre kombe vajtën për ta mbrojtur, kjo një vajzë e thjeshtë shqiptare, e vetmja si femër, i kapërceu gjithë pengesat dhe u inkuadrua në Brigadën Internacionale. Atje ajo punoi në spitalin "Kaza Roha" ku punonte edhe Norman Bet'hyni, mjeku i tre kontinenteve. Natë për natë në spitalin "Kaza Roha" vinin të plagosur nga Fronti i Lirisë. Justina Shkupi u rrinte në krye, u lidhte plagët dhe tok me doktor Norman Bet'hynin organizonte transfuzion gjaku, duke u bërë dhe vetë donatore". ("Në brigadat internacionale në Spanjë", Skënder Luarasi, f.32, "Toena", 1996)

Justina Shkupi, ishte dhe mikeshë e Nënë Terezës. Mbase nuk ishte thjesht dedikimi i tyre ndaj njerëzve në nevojë dhe përkushtimi pa kufi ndaj njerëzimit që i bashkonte. Mes Justina Shkupit dhe Gonxhe Bojaxhiut (Nënë Terezës) ka ekzistuar një miqësi e ngushtë, që mund të ketë lidhje edhe me vendin e tyre të përbashkët të origjinës, Shkupin. Janë të shumtë ata që e pohojnë diçka të tillë, edhe pse pak të dhëna gjejmë se si është zhvilluar dhe ka ecur kjo miqësi. Mikesha dhe moshatare, të dyja gratë vinin të pakta në trup, por me një fisnikëri të lexueshme në fytyrë. Ato duket se kishin lënë mënjandë jetën e tyre personale, për t'iu përkushtuar një qëllimi të epërm. Kështu, nëse Nënë Tereza është një emër i madh për të gjithë njerëzimin, edhe Justina Shkupi është një personalitet jo me më pak peshë, në fushën e lirisë dhe antifashizmit. E lindur në Shkup, më 26 shkurt 1909, Justina Shkupi e njohur nga disa burime edhe me emrin Ana Shllaku, thuhet se ishte bija e Andrea Shllakut me origjinë nga Shkodra dhe e Marijes. Shkupi qëndroi dhe shërbeu krahas luftëtarëve të Spanjës: Teni Konomi, Asim Vokshi, Ramiz Varvarica, Urfi Agolli, Dhimitër Kosta, Ymer Puka, Skënder Luarasi, Emrush Myftari, Shaban Basha, Xhemal Kada, Ulasi Spahiu, Mane Nishova, Veli Deda, Stefan Duni, Bim Kurani, Kostë Kolombo, Daut Muço, Zef Prela, Xhafer Miraku, Iljaz Pashai, Faik Dardha. Pa harruar dhe të tjerët, që erdhën më vonë: Mehmet Shehu, Thimo Gogozoto, Musa Fratari e Zihni Muço.

Në luftën e Spanjës, sipas dokumenteve të kohës, kanë marrë pjesë 36 vetë. Në raportin e vitit 1938, të mbajtur në arkivin e RGASPI në Moskë, thuhet se: "Kontingjenti shqiptar ishte i përbërë nga 36 njerëz. Njëmbëdhjetë prej tyre vdiqën në front, katër lanë Gadishullin Iberik përpara shpërbërjes së brigadës, dymbëdhjetë mbetën atje, gjashtë dezertuan dhe është i panjohur fati i tre të tjerëve". Porse, "Megjithatë, ashtu si dhe për kombësi të tjera, është e vështirë të përcaktohet numri i saktë i shqiptarëve në brigadat internacionale, sepse disa vullnetarë erdhën në Gadishullin Iberik nga shtete të tjera dhe disa nga shteti i tyre.

Ne dimë, për shembull, se disa brigadierë shqiptarë ishin oficerë, të cilët lanë akademinë e Turinit për t'iu bashkuar kauzës republikane dhe të tjerë erdhën nga Shtetet e Bashkuara, ku ata ose prindërit e tyre kishin emigruar vite më parë". Kështu, përmendet Petro Skënder Luarasi, djali i Skënder Luarasi, i cili "sugjeron se numri i vullnetarëve shqiptarë mund të shtrihet në 60 njerëz". "Në fillim, këta vullnetarë u vendosën në njësi të ndryshme, si kolona italiane Roselli, përpara krijimit të brigadave internacionale dhe batalionit francez 'Commune de Paris'. Ishte pranvera e 1937, kur brigadat internacionale u riorganizuan sipas kriterit gjuhësor dhe kulturor, kur ata u bashkuan në të njëjtat grupe. Që atëherë, shumica e tyre luftuan në grupin ballkanik të brigadës XII. Megjithatë, ata të cilët erdhën nga SHBA qëndruan në njësitet amerikane, në brigadën XV".

E ardhmja e robotëve ushtarakë

Ndërsa ushtritë kërkojnë të avancojnë përdorimin e robotëve, ato përballesh me zgjedhjen e zhvillimit të sofistikuarit “memeç” të aftë për të ndjekur udhëzimet njerëzore, ose teknologjinë “e zgjuar” që mund të kryejë detyra në mënyrë autonome. Të dy sistemet ngrënë pyetje, siç raporton Ross Davies për “Army-technology.com”.

Kanë kaluar mbi 20 vjet që kur u hartua për herë të parë një kontratë për të zhvilluar PackBot, një robot celular taktik me shumë misione.

Një nga vendosjet e para të PackBot ishte gjurmimi i mbetjeve të Qendrës Botërore të Tregtisë pas sulmeve të 11 shtatorit. Në vitin 2002, ai u përdor nga trupat amerikane në Afganistan në trajtimin e pajisjeve shpërthyesë të improvizuara (IED). Modeli aktual, 510, vjen me një kontrollues të stilit të video-lojërave, duke u lejuar operatorëve aftësinë për të ngritur IED me vlerë deri në 30 paund.

Sipas të dhënave nga kontratat ushtarake amerikane të disponueshme publikisht, qeveria ka shpenzuar qindra mijëra dollarë, për njësi, në 510. Përtej PackBot, ushtria është tani një nga financuesit dhe adoptuesit më të mëdhenj të teknologjisë së inteligjencës artificiale, siç duket për të krijuar sisteme më të sofistikuar të armëve.

Një shembull i tillë është puna që ka ndodhur brenda laboratorit kërkimor të Ushtrisë Amerikane (ARL) gjatë dekadës së fundit. Si pjesë e një aleance me Institutin e Teknologjisë të Massachusetts dhe Universitetin Carnegie Mellon, së bashku me NASA-n dhe firmën robotike “Boston Dynamics”, studiuesit kanë krijuar një softuer që u mundëson robotëve të kryejnë detyra bazuar në udhëzime verbale.

Të kontrolluar nga një tabletë dhe duke përdorur të mësuarit e thellë, robotët e ardhshëm jo vetëm që do të jenë në gjendje të ecin përpara trupave për të identifikuar IED-të dhe pritrat, por gjithashtu do të kthejnë të dhëna të detajuara për objektivat. Duke folur për MIT Technology Review në nëntor, udhëheqësi i projektit Stuart Young e krahasoi teknologjinë me një “qen ushtarak”, për sa i përket bashkimit me njerëzit.

Por, ndryshe nga një qen ushtarak, softueri mundëson edhe funksionin e pyetjeve për të trajtuar paqartësitë e shumta që hasen brenda kontekstit të konfliktit. Për shembull, nëse një roboti i thuhet t’i afrohet një ndërtese, ai mund të kërkojë sqarime të mëtejshme, si p.sh.: “E kenë për ndërtesën në të djathtë apo në të majtë?”

Marrja e vendimeve: Zhvillimet më të fundit në robotikën ‘inteligjente’

Kjo lloj teknologjie bie në kategorinë e robotëve ‘memeçë’ - softueri i krijuar për të ndjekur udhëzimet e dhëna nga njerëzit. Është shumë pjesë e trashëgimisë që filloi me PackBot. Megjithatë, kur bëhet fjalë për të ardhmen e robotëve ushtarakë, fusha e robotikës ‘inteligjente’, autonome po tërheq vëmendjen më të madhe.

Marina amerikane po kryen teste në “Sea Hunter”, një anije që mund të jetë në gjendje të zbulojë dhe sulmojë nëndetëset e armikut pa asnjë kontribut nga kontrolli i komandës. Ndërkohë, përtej Atlantikut, në vitin 2018, Mbretëria e Bashkuar zbuloi planet për të zëvendësuar avionin e saj “RAF Typhoon” me avionin luftarak “Tempest”.

Sipas Ministrisë së Mbrojtjes, “Tempest” do të pajiset me AI dhe mësimin e makinerive për të fluturuar pa pilot dhe për të goditur objektivat. Ai gjithashtu do të mbajë armë energjie të drejtuara në bord dhe do të jetë në gjendje të operojë së bashku me UAV-të gjysmë autonome ‘wingman’. Vendosija është planifikuar për një moment në vitet 2030.

Jo robotëve vrasës: A janë etike armët autonome në fushën e konfliktit?

Megjithatë, futja e AI në armët ushtarake nuk u pëlqen të gjithëve. Kjo ka nxitur krijimin e Komitetit Ndërkombëtar për Kontrollin e Armëve Robotike

PackBot ishte një nga robotët e hershëm ushtarakë të përdorur gjërësisht. Imazhi: Ushtria Amerikane

(ICRAC) të udhëhequr nga “Human Rights Watch”, i cili po bën fushatë për një ndalim shumëpalësh të sistemeve të armëve autonome vdekjeprurëse (AWS).

Argumenti i ICRAC është i trefishtë. Së pari, thotë grupi, është e pamundur të sigurohet pajtueshmëria e AWS me Ligjin Ndërkombëtar Humanitar, veçanërisht kur bëhet fjalë për dallimin midis luftëtarëve dhe civilëve. Së dyti, robotët kanë kufizime morale, duke pasur parasysh paaftësinë e tyre për të kuptuar se çfarë do të thotë të jesh në një shtet ligjor, aq më pak t’i japësh fund një jete njerëzore.

Së treti, ICRAC ka frikë se AWS mund të ketë një ndikim të dëmshëm në sigurinë globale, veçanërisht në rast të përdorimit të tyre nga aktorë që nuk janë përgjegjës ndaj kornizave ligjore që rregullojnë përdorimin e forcës.

“Sistemet e armëve autonome vdekjeprurëse janë ato në të cilat funksionet kritike të përzgjedhjes së objektivit dhe fillimit të forcës së dhunshme i janë deleguar sistemit në mënyra që përjashtojnë kontrollin kuptimplotë njerëzor”, - thotë Lucy Suchman, profesore e antropologjisë dhe shkencës dhe teknologjisë në Universitetin “Lancaster”, i cili është gjithashtu një anëtar i ICRAC.

“Pozicioni i fushatës është se dizajni i sistemeve të armëve duhet t’i bëjë ato të paaftë për të vepruar pa kontroll kuptimplotë njerëzor. Kjo, sipas përkufizimit,

do t’i bënte të paligjshme armët autonome vdekjeprurëse.”

Suchman, megjithatë, thotë se “nuk ka asnjë problem” me teknologjinë ‘memeçë’, të kontrollit nga distanca, me kusht që ajo të mos ketë “aftësinë për të shkakuar vetë lëndime”.

Pyetje të mëtejshme: Trajtimi i defekteve dhe kërcënimeve të hakërimit
Pavarësisht nëse një robot ushtarak është ‘memeç’ apo ‘i zgjuar’, pyetjet mbeten rreth përdorimit të AI në një mjedis ushtarak.

Deri më tani, ka pak ose aspak prova që sistemet aktuale të aktivizuara me AI janë ndonjëherë plotësisht pa gabime. Pajisjet e njohjes së zërit të konsumatorëve si “Amazon Echo” dhe “Siri”, për shembull, i dëgjojnë rregullisht ose keqinterpretojnë komandat. Por pasojat e gabimeve të tilla që ndodhin në shtëpi nuk janë të krahasueshme me ato që mund të ndodhin në fushën e betejës.

Me rritjen e luftës kibernetike, ka edhe dyshime se çfarë mund të ndodhë në rast se një robot ushtarak hakërohet. A mund të imagjinohet që robotët e krijuar për të reduktuar numrin e ushtarëve në terren - nga ana tjetër, duke kufizuar kolateralin njerëzor - mund të kenë efektin e kundërt dhe vetëm të rrisin konfliktin?

Këto pika do të duhet të adresohen përpara se të ndërmerren hapat e ardhshëm në fushën e robotikës ushtarake.

HAPËSIRË

Lockheed Martin do të nisë shtratin e testimit të bazuar në hapësirë për operacione të përbashkëta në të gjitha domenet

Farnborough, Angli - Lockheed Martin planifikon të nisë një shtrat testimi me tre satelitë vitin e ardhshëm për të demonstruar operacione të përbashkëta të të gjithë domeneve të mundësuar nga hapësira.

“Orari i nisjes së kompanisë për vitin 2023 do të thotë se Mjedisi JADO i Shtuar në Hapësirë duhet të jetë në orbitë në kohë për stërvitjen e Komandës Indo-Paqësore të SHBA-së në skajin verior të vitit të ardhshëm dhe demonstrime të tjera të planifikuara të aftësive të përbashkëta të Forcave Ajrore, Marinës dhe Ushtrisë”, - tha kompania në një postim në internet.

Stacy Kubicek, nënkryetare dhe menaxhere e përgjithshme e biznesit “Mission Solutions” të kompanisë, i tha C4ISRNET se përpjekja e financuar nga Lockheed do të shfaqë rëndësinë e rrjeteve të bazuara në hapësirë dhe do të jetë e disponueshme për demonstrimet e brendshme të kompanisë dhe për përdorim ushtarak.

“Kjo po ndihmon për të ulur rrezikun për satelitët e ardhshëm”, - tha ajo në një intervistë, në ekspozitën tregtare “Farnborough International Airshow” në Angli. “Ne po e përdorim këtë si një terren testimi ose një terren prove dhe një zonë demo për të qenë në gjendje të kompensojmë rreziqet në mënyrë që kur ato gjëra të vijnë, ne jemi gati të shkojmë dhe tashmë kemi bërë investimin në fillim për të qenë të aftë për të ekzekutuar ato aftësi.”

Udhëheqësi i ushtarakë i shohin satelitët e komunikimit optik të bazuar në hapësirë si shtylla kurrizore e përpjekjes së Komandës dhe Kontrollit të Përbashkët të Gjithë Domenit të Departamentit të Mbrojtjes së SHBA-së. Agjencia e Zhvillimit të Hapësirës po udhëheq krijimin e një rrjeti satelitor në orbitën e ulët të Tokës, i bazuar më pak se 1200 milje nga sipërfaqja e planetit. Lidhjet optike që lidhin satelitët SDA do t’i lejojnë ata të dërgojnë informacion nga sensorët hapësinorë në tokë, duke tërhequr së bashku rrjetet e zhvilluara nga shërbimet individuale.

SDA planifikon të lëshojë satelitët e saj të shtresës së transportit në grupe, ose “këste”, dhe Lockheed është në kontratë për të zhvilluar 52 nga 146 satelitët e parë me kontratë. I pari nga ata satelitë, “Tranche 0”, do të lëshohet këtë vjeshtë. Kubicek tha se satelitët që përbëjnë shtratin e saj të testimit SAJE janë modeluar sipas punës së tij në Shtresën e Transportit të SDA. Dy nga satelitët, të quajtur “Pony Express 2”, do të lëshohen së bashku dhe do të shfaqin rrjetet dhe komunikimet taktike. Përpjekja pason demonstrimin e prototipit të shpejtë të “Lockheed 2019”, “Pony Express 1”.

Sateliti i tretë, një mjet inteligjence taktike, vëzhgimi dhe zbulimi, do të nisë veçmas për të demonstruar aftësitë e sensorit ISR dhe komunikimit. I quajtur “TacSat”, ai do të presë një sensor ISR të ndërtuar nga Lockheed, si dhe një ngarkesë 5G. Satelitët “Pony Express 2” do të fluturojnë në mjetin lëshues RS1 të “ABL Space Systems”. Kompania nënshkroi një marrëveshje me ABL në 2021 për të blerë deri në 26 raketa RS1 deri në vitin 2025 dhe deri në 32 deri në 2029 për të ngritur ngarkesat e zhvilluara nga Lockheed.

Një imazh imagjinari i një prej satelitëve të parë të shtresës së transportit të Agjencisë së Zhvillimit të Hapësirës. (Lockheed Martin)

THATËSIRA

“Gurët e urisë”, rrënoja dhe kocka: Thatësira e Europës nxjerr të kaluarën në sipërfaqe

Tërheqja e lumenjve dhe liqeneve ka ekspozuar fshatrat fantazmë, një autumjet nazist dhe një fortesë romake.

Paralajmërimi nuk mund të ishte më i ashpër. Wenn du mich siehst, dann weine (“Nëse më shihni, atëherë qani”), lexon mbishkrimi i zymtë në një shkëmb në lumin Elba pranë qytetit verior çek të Dëçin, afër kufirit gjerman.

Ndërsa lumenjtë e Evropës thahen në një thatësi shkatërruese që shkencëtarët thonë se mund të rezultojë më e keqja në 500 vitet e fundit, ujërat e tyre që tërhiqen po zbulojnë artefakte të fshehura prej kohësh, nga kampet romake të fshatrat fantazma dhe mbytyet e anijeve të Luftës së Dytë Botërore, shkruan korrespondenti i “The Guardian” për Europën Jon Henley.

I ashtuquajtur “guri i urisë” në Dëçin është një gurë, nga dhjetëra lumenjtë e Europës Qendrore, të gdhendur për të shënuar nivelet e tyre gjatë thatësirave historike - dhe për të paralajmëruar brezat e ardhshëm për urinë dhe vështirësitë që mund të pasojnë sa herë që ato bëhen të dukshme.

Studiuesit çekë në vitin 2013 e përshkruan gurin si “të gdhendur me vitet e vështirësisë dhe inicialet e autorëve të humbur në histori”, duke thënë se ai “shprehte se thatësira kishite sjellë të korra të këqija, mungesë ushqimi, çmime të larta dhe uri për njerëzit e varfër”.

Viti më i hershëm i lexueshëm në gurin Dëçin është 1616. Gjurmët e mbishkrimeve që lidhen me thatësitat shumë më të hershme, duke përfshirë 1417 dhe

1473, janë gërryer kryesisht me kalimin e kohës. Dhjetë vite të mëvonshme të thata, midis 1707 dhe 1893, janë regjistruar gjithashtu.

Përkujtues të ashpër të pasojave të zymta të thatësirës, shumica e gurëve të urisë gjenden në Elbë, e cila rrjedh nga veriu i asaj që tani është Republika Çeke përmes ish-Bohemisë dhe më pas Gjermanisë përpara se të arrijë në Detin e Veriut pranë Hamburgut. Të tjera shfaqen në Rhine, Danub dhe Moselle.

Njëri, pranë Bleckede në Gjermani, lexon: “Kur kjo të shkojë poshtë, jeta do të bëhet përsëri më e gjallë”. Gurët e Elbës në veçanti janë shfaqur më rregullisht - veçanërisht gjatë thatësirës së Europës Qendrore të vitit 2018 - që kur u ndërtua një digë në vitet 1920.

Por ato janë larg nga të vetmet artefakte arkeologjike që kanë parë edhe një herë dritën e diellit në thatësirën e këtij viti.

Lumi më i gjatë i Italisë, Po, i tharë, niveli i ujit i të cilit është në nivelin më të ulët prej 70 vitesh, ka nxjerrë mbetjet e një fshati të lashtë në Piemonte. Reliktet më të fundit që dalin nga lumi përfshijnë rrënojat e Zibello, një maune 50 metra e mbytur gjatë Luftës së Dytë Botërore, një autumjet ushtarak nazist dhe, pranë Mantuas, një bombë 450 kg (1000 lb), zbulimi dhe shpërthimi i së cilës kërkohej evakuimi i më shumë se

3000 njerëzve nga shtëpitë e tyre. Në Lombardi, themelet e ndërtesave prej druri që datojnë në epokën e bronzit janë ngritur nga shtrati i lumit Oglio, ndërsa kafka 100 000-vjeçare e një dreri dhe mbetjet e hienave, luanëve dhe rinocerontëve janë shfaqur në pjesët e thara të Liqeni i Komos.

‘Guri i urisë’, një nga monumentet hidrologjike më të vjetra në Europën Qendrore, në Dëçin. Fotografia: Anadolu Agency/Getty Images

Ukrainë: BE-ja dhuron pesë milionë tableta jodur kaliumi për të mbrojtur ukrainasit nga ekspozimi i mundshëm ndaj rrezatimit

Më 26 gusht, BE-ja mori një kërkesë për tableta jodur kaliumi nga Qeveria e Ukrainës si një masë parandaluese sigurie për të rritur nivelin e mbrojtjes rreth termocentralit bërthamor Zaporizhzhia. Tabletat e jodur kaliumit do të përdoren në skenarë të kufizuar për të shmangur që jodi radioaktiv i thithur ose i gëlltitur të përthithet nga tiroidja. Si përgjigje, Qendra Europiane e Koordinimit të Reagimit mobilizoi me shpejtësi 5.5 milionë tableta jodur kaliumi nëpërmjet Mekanizmit të Mbrojtjes Civile të BE-së për Ukrainën, duke përfshirë pesë milionë nga rezervat e urgjencës rescEU dhe 500 000 nga Austria. Me një vlerë totale financiare mbi 500 000 €, pjesa më e madhe e ndihmës do t'i dërgohet Ukrainës nga rezerva rescEU e organizuar nga Gjermania. Komisioneri për Menaxhimin e Krizave, Janes Lenarçiq tha: "Asnjë central bërthamor nuk duhet të përdoret kurrë si teatër lufte. Është e papranueshme që jetët e civilëve të vihen në rrezik. Të gjitha veprimet ushtarake rreth termocentralit bërthamor të Zaporizhzhia duhet të ndalen menjëherë. BE-ja

po dërgon në mënyrë parandaluese pesë milionë tableta jodur kaliumi në Ukrainë nga rezervat strategjike të rescEU për t'u ofruar njerëzve mbrojtje në rast të ekspozimit ndaj niveleve të larta të

rrezatimit. Dua të falënderoj Austrinë për dhurimin e 500 000 tabletave shtesë për Ukrainën. Ne do të vazhdojmë të jemi në vëzhgim dhe të jemi gati për të vepruar, sepse gatishmëria shpëton jetë."

ICLEI, WWEA dhe Global100RE bëjnë thirrje për pajisje të energjisë së rinovueshme për ndihmë të menjëhershme humanitare në Ukrainë

Me luftën e vazhdueshme në Ukrainë, gjithnjë e më shumë zona në vend po ndërpresin furnizimin me energji elektrike, duke përfshirë spitale dhe vendet e tjera që kërkojnë urgjentisht akses në energji elektrike.

Për të ndihmuar civilët, Shoqata Botërore e Energjisë së Erës WWEA dhe Platforma Globale 100% e Energjisë së Rinovueshme Global100RE (<http://www.global100re.org/>), e mbështetur nga ambasadorja e Global100RE Ruslana (<https://ruslana.ua/en/>), po bëjnë thirrje për donacione të pajisjeve që mund të furnizojnë energji në mënyrë të pavarur nga rrjeti kombëtar, në fund të fundit sisteme diellore të vogla dhe të pavarura duke përfshirë bateritë, bankat e energjisë etj.

Një donacion i parë, i madh prej mbi 1000 komplete diellore celulare pritet të arrijë në Ukrainë në ditët në vijim dhe do të shpërndahet në vend. Ky donacion është koordinuar nga Instituti Akses në Energji me qendër në Berlin. (www.a2ei.org)

Gjithkush që dëshiron të dhurojë pajisje të tilla të energjisë së rinovueshme, mund të kontaktojë përmes formularit online ose të shkruajë një email në renewables4ukraine@wwindea.org.

Donacionet në natyrë do të shpërndahen në Ukrainë me ndihmën dhe koordinimin e Ruslana Lyzhichko, ish-fituese ukrainase e Eurovision Song Contest, aktiviste demokratike dhe ambasadore për energjinë 100% të rinovueshme.

Ruslana: "Me ndihmën tuaj, njerëzit në vendin tim që po vuajnë kaq shumë në këtë luftë, për herë të parë mund të kenë akses në pushtet pa u mbështetur

në forcat e huaja. Edhe në këto kohë të vështira, ne përpiqemi për një energji të rinovueshme paqësore, demokratike, e cila u mundëson ukrainasve të bëhen të pavarur nga energjia."

Dr. Andriy Konechenkov, Kryetar i Shoqatës Ukrainase të Energjisë së Erës dhe Zëvendës President i WWEA: "Njerëzit në vendin tonë kanë nevojë tani për të gjithë ndihmën humanitare që është e mundur dhe pajisjet energjetike nevojiten urgjentisht".

Dr. Franz Alt, gazetar dhe autor: "Unë e mbështes këtë thirrje sepse ne po ndihmojmë popullin e Ukrainës që të vazhdojë të ketë akses në energji elektrike në këto kohë të tmerrshme lufte. Dielli nuk dërgon faturë, kjo fjalë merr një kuptim të veçantë. Dielli shkëlqen për të gjithë ne – pa pagesë, miqësor ndaj mjedisit dhe për të gjithë kohën."

Hans-Josef Fell, President i Grupit Energy Watch, ish-deputet i Parlamentit Gjerman: "Unë e mbështes thirrjen sepse furnizimi i vetëm-mjaftueshëm me energji është jashtëzakonisht i rëndësishëm në këtë emergjencë akute. Por gjithashtu në terma afatgjatë, është thelbësore për mirëqenien e Ukrainës që të heqë qafe importet e energjisë dhe të përdorë energjitë e rinovueshme vendase – kështu paqja dhe stabiliteti janë të mundshme në afat të gjatë."

Pyjet: Komisioni European konsultohet për kornizën e re të BE-së për monitorimin e pyjeve dhe planet strategjike

Komisioni nisi një konsultim publik online mbi propozimin e ardhshëm legjislativ për një kornizë të re të BE-së për monitorimin e pyjeve dhe planet strategjike, siç parashikohet në Strategjinë e Pyjeve të BE-së për vitin 2030. Qëllimi është të zhvillohet një kornizë e vëzhgimit të pyjeve në mbarë BE-në për të ofruar qasje e hapur në informacione të detajuara, të sakta, të rregullta dhe në kohë mbi gjendjen dhe menaxhimin e pyjeve të BE-së. Komisioneri për Mjedisin, Oqeanet dhe Peshkimin Virginijus Sinkevičius tha: "Pyjet tona janë nën presion të madh. Të gjithë kemi qenë dëshmitarë të zjarreve këtë verë dhe përveç ndryshimeve klimatike, pyjet vuajnë nga humbja e biodiversitetit, përdorimi i shtuar i tokës, dëmtuesit dhe intensifikimi i korrjes së pyjeve. Megjithatë, ata gjithashtu luajnë një rol kyç në përgjigjen ndaj këtyre sfidave. Kjo nismë e re për monitorimin e pyjeve dhe planet strategjike do të sigurojë që informacioni në kohë dhe i saktë mbi pyjet e BE-së të jetë i disponueshëm, në mënyrë që politikëbërësit, pylltarët dhe menaxherët e tokës të jenë në gjendje të ndërmarrin veprime të shpejta dhe vendimtare në përgjigje të presioneve të reja mbi pyjet. Përveç përmirësimit të monitorimit

të pyjeve, informacioni i mbledhur përmes vëzhgimit të pyjeve do të çojë në më shumë vendimmarrje të bazuara në të dhëna për pyjet. Pritet që, gjë që është thelbësore për rritjen e besimit të publikut në menaxhimin e pyjeve, reduktimin e prerjeve të paligjshme, nxitjen dhe shpërbllimin e menaxhimit më të qëndrueshëm të pyjeve dhe mbështetjen e përshtatjes së pyjeve ndaj ndryshimeve klimatike. Kjo nismë do të ndihmojë gjithashtu në ofrimin e një Europe të përshtatshme për epokën dixhitale pasi do të fuqizojë njerëzit, bizneset dhe administratat duke ofruar akses në të dhënat e harmonizuara të lidhura me pyjet dhe duke përdorur më mirë teknologjitë dixhitale. Marrëveshja e Gjellbër Europiane kërkon veprim për të përmirësuar sasinë dhe cilësinë e pyjeve në Bashkimin European, në mënyrë që BE-ja të arrijë qëllimin e saj për neutralitetin e klimës dhe krijimin e një mjedisit të shëndetshëm. Strategjia e re e BE-së për Pyjet për vitin 2030 vendosi vizionin për pyllëzim efektiv, ruajtjen dhe restaurimin e pyjeve në Europë. Të gjithë palët e interesuara janë të ftuar të ndajnë pikëpamjet e tyre gjatë konsultimit publik online që zgjat deri më 17 nëntor.

Bashkëpunimi Ndërkombëtar për Drejtësinë Civile

Paralelisht me miratimin e instrumenteve të BE-së në fushën e së drejtës civile dhe tregtare, është rritur gjithashtu kompetenca e jashtme ekskluzive e BE-së për të negociuar dhe lidhur konventat ndërkombëtare. Si rezultat, BE-ja (e përfaqësuar nga Komisioni) ka zëvendësuar gradualisht Shtetet Anëtare ndërkombëtarisht. Kur BE-ja nuk mund të jetë formalisht Palë Kontraktuese e një Konvente ndërkombëtare (për shkak se pjesëmarrja e organizatave rajonale/ndërkombëtare nuk parashikohet në konventë), BE-ja ushtron kompetencën e saj nëpërmjet Shteteve Anëtare.

BE-ja promovon konventa shumëpalëshe në marrëdhëniet e saj me vendet e treta në mënyrë që të mbështetet në një kuadër të përbashkët ligjor për një gamë të gjerë çështjesh. Qëllimi është të përmirësojë vlerat e BE-së, të promovojë tregtinë dhe të mbrojë qytetarët dhe bizneset e BE-së në nivel global. Partneri kryesor ndërkombëtar i BE-së për bashkëpunimin në drejtësinë civile është Konferenca e Hagës për të Drejtën Ndërkombëtare Private, në të cilën BE-ja është anëtare e plotë që nga viti 2007. Organizata të tjera relevante janë Uncitral (Komisioni i Kombeve të Bashkuara për të Drejtën Ndërkombëtare të Tregtisë) dhe Unidroit (Instituti Ndërkombëtar për unifikimin e së drejtës private), ku BE-ja ka statusin e vëzhguesit. Konventat e zhvilluara nga këto organizata ndërkombëtare mbulojnë çështje të tilla si mbrojtja e fëmijëve (në veçanti mbështetja e fëmijëve dhe parandalimi i rrëmbimit të fëmijëve), zgjedhja e gjykatës, njohja dhe zbatimi i vendimeve

të huaja, interesat e sigurisë, paaftësia paguese ose mbrojtja e të rriturve vulnerabël.

Deri më tani, katër konventa të mëdha shumëpalëshe janë negociuar nga Komisioni në emër të Bashkimit: Konventa e Luganos me Norvegjinë, Zvicrën dhe Islandën për juridiksionin, njohjen dhe zbatimin e vendimeve në çështjet civile dhe tregtare duke shtrirë në thelb sistemin e Unionit në këto tre vende. ; Konventa e Hagës për Mbështetjen e Fëmijëve të vitit 2007 (ratifikuar nga BE-ja në 2014) dhe Protokolli i saj mbi ligjin në fuqi (e përfunduar në 2010) që siguron mbrojtjen e fëmijëve dhe bashkëshortëve në nevojë për mirëmbajtje përtej kufijve të BE-së; Konventa e Gjykatës së Hagës 2005, e ratifikuar nga BE në 2015, e cila siguron që një gjykatë e zgjedhur nga palët të respektohet dhe vendimi që rezulton të njihet dhe zbatohet dhe Konventa e Vendimeve të Hagës

2019, e cila krijon një sistem gjithëpërfshirës për njohjen dhe ekzekutimin e vendimeve të huaja në çështjet civile ose tregtare.

Komisioni ka propozuar, më 16 korrik 2021, që BE-ja të aderojë në Konventën e Gjyqësimit. Këshilli miratoi vendimin për anëtarësim më 12 korrik 2022 dhe BE-ja iu bashkua Konventës së Vendimeve më 29 gusht të të njëjtit vit. Anëtarësimi i BE-së në këtë konventë synon të lehtësojë njohjen dhe zbatimin e vendimeve të dhëna nga gjykatat në BE në vendet jo anëtare të BE-së, duke lejuar që vendimet e huaja të njihen dhe të zbatohen në BE vetëm aty ku respektohen parimet themelore të ligjit të BE-së.

7

TË DREJTA STUDIMI NË SHKOLLAT E LARTA USHTARAKE MË TË FAMSHME NË TURQI

Ti ke
forcën që
nderon
kombin!

www.mod.gov.al

QENDRA E PERSONEL REKRUTIMIT, do të rekrutojë 7 kandidatë për studime në
Shkollat e Larta Ushtarake të Turqisë

Qendra e Personel Rekrutimit, do të rekrutojë kandidatë për studime në Shkollat e Larta Ushtarake të Turqisë, 7 (shtatë) të drejta studimi si më poshtë vijon:

SHKOLLA E LARTË E FORCËS TOKËSORE, 2 (DY) KUOTA.
SHKOLLA E LARTË E FORCËS DETARE, 2 (DY) KUOTA.
SHKOLLA E LARTË E FORCËS AJRORE, 2 (DY) KUOTA.
FAKULTETI MJEKËSISË GULHANE, 1 (NJË) KUOTË.

Afati kohor për dorëzimin e dokumentacionit pranë Qendrës së Personel Rekrutimit është deri më 09 shtator 2022.